

Bogdán Péter – Fejős László – Molnár István Gábor – Setét Jenő

Romani reprezentacia pe publikane placura ando Ungro

Ekspertikane lektora:

Daróczy Ágnes

Orsós Julianna

Bak Árpád

O teksto grižarelas:

Bedő J. István

ISBN 978-615-6324-04-7

Publikaciako than: Tom Lantos Institucia thaj Idetartozunk Organizacia

Budapest, 2021

Naisaras savorenge, kon žutisarde amen ande rodipe thaj ande pustik/ginadyi:

Balogh Áron

Balogh Artúr

Baranyi Lajosné

Bársony János

Berki Judit

Bíró Anna-Mária

Budai Gábor

Deli Albin

Duka Andrea Annamária

Fejős Jessica

Glonczy Rudolf

Hranek Ferenc

Kiss Márió

Pózner Vanda

Rafael Laurent

Rézműves Melinda

Setét Eleonóra

Váradi Éva

Váradi Gábor

Verhás Evelin

Tartalom

1. Anglune lava – pala o rodipe pe publikane placura.....	6
2. Le rodipeske maj vasne pušipe thaj resina	7
3. Le rodipesko impakto.....	8
4. Pušipe pala e romani identiteta.....	8
5. E analitikako dikhipe pala e konekcia maškar e majoriteta thaj minoriteta	9
6. Methoda.....	11
6.1. E mintaki mapa.....	11
6.2. Mintako kidipe pe thana	12
7. Le rodipeske rezultatura	12
7.1. E historia pala e romani reprezentacia pe publikane placura ando Ungro	12
7.2. Romani reprezentacia pe publikane placura ando Budapest	13
7.2.1 Le romane reprezentacii pe publikane placura angla o berš 2006 ando foro Budapest.....	16
7.2.2 Romane reprezentacii pe publikane placura pala o berš 2006 ando Budapest	16
7.2.3 Pušipe pala e romani identifikacia.....	17
7.3. Romani reprezentacia pe publikane placura ando Ungro (2020-2021)	20
7.3.1. Le štacii pala romani identiteta: drom kaj le njeve rodipeske rezultatura	20
7.3.2. Le numera, datura thaj geografikalne thana le romane reprezentaciengne pe publikane placura	21
7.3.3. Le romane reprezentaciengne tematiki thaj le manuša kon širdisarde len	23
7.3.4. Gindisaripe pala le romane reprezentaciengi empirikalne rezultati	29
7.3.5. Le ungrikane romane publikane reprezentaciengi estetika.....	30
7.3.6 Phenipe, atenciako vazdipe, seripe.....	32
8. Ilustrativne Kazura	35
8.1. Generalno introdukcia ke ilustrativne kazura.....	35
8.2. Salgótarján, o centro le romane publikane reprezentaciengne- Jekh pozitivno misal	35
8.2.1 Pala e laž (le roma korkore).....	37
8.3. Miskolc: e romani komunitetako maripe vaš o primisaripe- Jekh bibaxtali kaza	37
8.4. Kemence – Seripengo vazdipe thaj bistrife – Jekh atiplikalno kaza.....	39
8.4.1 Kemence – Historia pala rateski akuzacia.....	39
9. Konkluzia	42
ÁBRAJEGYZÉK	43
LE ABRI	43
BIBLIOGRAFIA.....	44
Seripeske thana ando Budapest	45
Seripeske thana ande Ratorigutni- Dunántúl regia.....	60

Seripeske thana ande Centralno-Dunántúl regia	69
Seripeske thana ande Mesmerigutni-Dunántúl regia.....	78
Seripeske thana ande Centralno-Ungro regia	107
Seripeske thana ande Vordorigutni-Ungro regia.....	114
Seripeske thana ande Vordorigutni-Alföld regia.....	129
Seripeske thana ande Mesmerigutni-Alföld regia	145

Bogdán Péter – Fejős László – Molnár István Gábor – Setét Jenő¹

Romani reprezentacia pe publikane placura ando Ungro

¹ Le authora: Bogdán Péter (kas doktorato si): rodipe kerel ande edukacia, šerutno si ko Budaörsi Tanoda Fundacia (bogdan.peter1979@gmail.com); Fejős László, šerutno ando programo „Romane thaj manušikane hakaja” ando Tom Lantos Institucia (L.fejos@tomlantosinstitute.hu); Molnár István Gábor, rodipe kerel pala thanengi historia, šerutno ke Romani Nacionalitetengi Guvermento ando Újpest thaj ko „Eötvös József Cigány–Magyar Pedagógiai Társaság” (molnaristvangabor1@gmail.com); Setét Jenő romane hakajengo aktivisto, šerutno ko Idetartozunk Organizacia (idetartozunk@gmail.com)

1. Anglune lava – pala o rodipe pe publikane placura

Ando Ungro le hakaja phenen ke 13 nacji žuven/bešen (roma, njamcikane, rumunikane, slovakikane, kroacikane, serbikane, ukranikane, polakikane, bulgarikane, grekikane, rusikane, armenikane thaj slovenikane manuša). Pala le nacji e 2011. CLXXIX. hakajesko preambulumo kade iskiril/pisinel:

„sa le nacji jekh si le ungrikane politikalno komunitetasa, faktura si ke e themeski formacia, le kulturalne ranga, čhibaki diferencia na kaveripe den, ba/ama barvalipe, le naciengi kulturalne barvalipe vasne si ande Ungrikano themesko barvalipe, le naciengi individualne thaj komunitetake hakaja slobodipeske hakaja si”

Kadala nacji perdal but šeliberša kathe žuven, but vasne butja kerenas ande historia (Rákóczi-slobodipeske maripe, 1848/1849 revolucia thaj slobodipeske maripe, 1956 uštipe thaj slobodipeske maripe), sakodysesko trajo, ekonomikalno, kulturalno (literatura, dombipe tmd.) trajo. Lengo živipe ando Ungro (ande nakhli thaj akanutni vreme) bi pušipesko si, thaj vasno si, ke pe amare themeske publikane placura -kaj sa e ungrikani historia šaj dikhas-, vi le (naciengi) hakaja si te sikaven (o kethanipe le gaženca) pengi narativa (ande historia thaj kultura).

Le roma ando XV. šeliberš avile ando Ungro, anda kadi minimum 600 berša žuven kethane le roma thaj gaže ando Ungro. Le roma mangel te sikavdyol pe themeske publikane placura sar žuvenas kethane le roma thaj gaže ande historikane vremi, paša kadi te sikaven le romen thaj le romane historikalne momentura, saven baro impakto sas pe romengo thaj gažengo trajo. Kadala seripe na numa le romengi identiteta šaj parovel, ba/ama šaj parovel le gažengi percepcii pala le roma. Šaj žutinen le gažen perdal le pozitivne misela pe publikane placura identifikacia te keren le ungrikane romenca.

Vasno si te phenas ke le romengo mangipe te sikadyon pe publikane placura – le butja so le roma vasneske gindinen (diferentne tematikenca) šaj sikavdyon pe publikane placura – jekh legitimo butji si. Vi kade vasno si te aven romane reprezentacii pe publikane placura kana na keren pozitivno impakto pe diferentne etnikumengo živipe, ke le romane publikane reprezentacii zoraren le romengi identiteta. E romane publikane reprezentacii šaj dikhas sar e minoritetaki zor, anda kadi šaj pušas: si le romen zor te vakeren/vorbinen pala pende, si len zor/hakaj kaj pengi narativa, vaj kade avela sar sas dulmut, ke le gaže phenen so si e romani narativa thaj identiteta.

Dulmutane rodipe dikhle kaj bešen/žuven le roma, ba/ama na line sama pe romani kultura thaj identiteta perdal le romane publikane reprezentacii, anda kadi o akanutno rodipe njevo si. Njevo si, ke maškar but butja dikhel o than kaj si kadala romane publikane reprezentacii („kaj si, ande sosko krujalipe ?”) thaj sama lel pe methoda („sar alosarde kothe te avel?”)

Ande amaro rodipe na sas amen šajipe sa le minoritetengi situacia te dikhas pe publikane placura ando Ungro. Anda kadi numa/feri le romengo thaj gažengo kethanutno trajo dikhlam² (thaj e konekcia maškar le roma thaj o them).

2. Le rodipeske maj vasne pušipe thaj resina

Kana lam te keras o rodipe na sas amen oficialne informacii, sistemo so phendasas kaj si romani reprezentacia pe publikane placura ando Budepest thaj ande diferentne placura ando them, ba/ama na žanglam ničhi kodo ke le romane reprezentacii pe publikane placura aba so kerde soski tematika sikaven, le roma thaj gaže pe soske romane temi lenas sama, thaj le roma so dikhenas vasneske te sikaven. Na žanglam soski sas e koperacia maškar roma thaj gaže kana kerde le romane reprezentacii pe publikane placura, anda kadi amaro fokusi ando rodipe (2018-2020³) kodi sas te žanas te phenas variso pe kadala pušimata, e rodipeske maj vasno pušipe sas:

Kaj thaj sar sikavyon le romane reprezentacii pe publikane placura ando Ungro?

Kamlam –paša te phenas variso pe pušimata– te sikavas le romane reprezentacii pe publikane placura ando Budapest thaj ande diferentne thana ando Ungro, te avel amen jekh žanipe sar sikaven andre le romen thaj soski si e tematika. Vasno sas amenge te sikavas le laše thaj bilaše romane monumentura, seripeske tabli, figuralne thaj nonfiguralne butja/keripe, te sikavas ande soske situacii si laši vaj nasul kana ašaven jekh keripe/butji pe publikane placura. Perdal o rodipe manglam te keras identifikacia pala le aktora/manuša te dikhas e zoraki konekcia maškar le roma thaj gaže, kana o fokusi si te keren pe jekh romani reprezentacia pe publikane placura. Patjas ke amaro rodipe žutisarela e komunikacia maškar le roma thaj gaže. Kamas te žutinas perdal le informacii thaj misela maškar le roma thaj gaže –ande romani reprezentacia pe publikane placura– kaj si le problemi, sar žanas te ašavas len, sar žanas te sikavas maj but ženenge. Amari butji legitimo si, ke kamas te aven le roma ande publikane placura thaj lenge seripe so le roma vasneske dikhen ande diferentne tematiki– te sikadyon pe publikane placura vi kade te na keren khanči pozitivno impakto pe koperacia maškar le roma thaj gaže. Vasno si amenge te sikavas e romani kultura thaj historia maj but ženenge –so sikaven le romane reprezentacii pe publikane placura– thaj te sikavas le informacii so rodam le manušenge, kon ekspertura vaj sako dyeseske manuša si thaj te boxjaras o žanipe pala o khetanutno trajo e romengo thaj gažengo. Po agor kamasas amaro rodipe jekh baza te avel maj bute romane reprezentacienge, te sikavas laše thaj bilaše misela pala romane reprezentacii pe publikane placura anda soste šaj dikhas: so si le „nasula praktiki” thaj le „laše misela”.

2 Le authora vi le romen ungrikane manušenge inkren, ba/ama le štilistikane aspekti vasne sas (thaj vi te hatjaren) ando teksto te labjaras le lava: roma-gaže.

³ Ando rodipe kodola publikane reprezentacii dikhlam so ži ko 31-to dyes decembra 2020 dine perdal.

Iskirinas/pisinas vi pala kasave publikane reprezentacii so ando berš 2021 dine perdal, ba/ama kadala na sas amaro fokusi.

3. Le rodipesko impakto

Ande rodipesko centro le publikane placura sas, na dikhlam sa le publikane posesii vaj sa le butja pe publikane placura.

Te dikhas maj xurdikanes e rodipesko placo sas te dikhas le kriteriuma e funkciake thaj e labjaripeske paša e posesia. Anda kadi o rodipe numa/feri kasave publikane placura dikhlas so na le individualne manuša labjaren. Majfeder le publikane institucienge thana (avral thaj andral e institucia) dikhle ba/ama kasavo si jekh kafeteriako thanesko avrutno than, so funkcia del le individualne manušenge pe publikano than. Le murmunci/limoresthana but pušipe dine amen, ke si len vi individualne funkcii thaj si len vi publikane funkcii kana seripeske thana keren romane pinžarde manušenge. Le murmuncengi/limoresthanengi individualni funkcia na dikhlam, ba/ama dikhlam le publikane funkcii. Perdal o rodipe atunči lam sama pe romane seripeske placura ando murmuncu/limoresthana kana pe publikane placura bari romani reprezentacia sas thaj ando foro/gav baro statusi si kadaleske thaj ande murmunci/limoresthana šaj dikhas len. Pala kadi situacia si te phenas: ke maj butivar vaš e marginalizacia keren ke e romengi reprezentacia ande murmunci/limoresthana šuven (sar ande Polska) so ande XX. šeliberšeske angluno parto kerde te na sikaven le romen pe publikane placura. Te dikhas majdur le seripe pala le rasisti mudaripe ande berša 2008/2009 ande gavesko murmuncu/limoresthana si, sar bute romane bašavnenge seripeske thana (Bak, Á., 2020).

O rodipe na dikhlas le vulicenge thaj publikane thanenge anava. Majfeder vaš e čhib na dikhas len ke but misela si kana jekh gažes kade akharen sar jekh romes. Jekh maj xurdikano rodipe trubulas te dikhel ke jekh vulica čačes pala jekh romesko seripe xuterdas pesko anav. Le vulicenge thaj publikane thanenge anava na vaj na butivar keren reprezentacia pala le roma, anda kadi na žanglam te dikhas sa le themeske vulicenge thaj publikane thanenge anava.

Ando rodipe kadala butja dikhlam pe publikane placura:

- Seripe
- Seripeske tabli
- Monumentura
- Seripeske kašta
- Pikturi pe publikane placura, sekko
- Publikane khera (lengi anava pala roma xuterde)
- Publikane khera (romandar kerde)

4. Pušipe pala e romani identiteta

Si te dikhas e vorba publikano placo -so labjaras ando rodipe- thaj te dikhas e identitetako pušipe, ke kanak keras o rodipe pala e reprezentacia pe publikane placura, kade žanas te phenas ke variso

romani vaj na romani butji si. Si kasave situacii, kana na trubul but te gindisaras, ke le somnura sikaven e romani kulturaki reprezentacia. Ba/ama si kasave keripe kaj maj xurdikano rodipe trubul (majfeder kana manušen sikaven), na sakana žanen te keren identifikacia pala e romani konekcia.

Amaro rodipe pe kadala butja las sama kana dikhlam e reprezentaciaki „romani motivacia”:

1. O rodipe na las sama pe gažengo thaj themeske instituciengo dikhipe thaj definicia, le reprezentacii perdal e romengo dikhipe las sama. Na ingerdas o rodipe majdur e definicia kathar o Kemény István pala le „roma”, kon kodi phendas ke „rom si kodo, kas le kavera manuša romeske phenen”. Kana dikhas kon si ande jekh grupa, amen ande personlano identifikacia patjas thaj ke sako manuš slobodnes šaj alosarel peski grupaki identiteta, ba/ama le rodipeske ekspertura hatjaren ke ande jekh manušeski personalno identiteta but mol le objektiva somnura.

2. Anda kadi o rodipe kodola reprezentacii dikhlas sar „romani identitetaki reprezentacia” kaj o manuš vaj e komuniteta phende ke von roma si thaj kodola reprezentacii so vi e romani komuniteta romanjake dikhel. Anda kadi na numa kodola iskiripe dikhlam so pe romani čhib si, ke ando Ungro šaj vorbinas pala beaš, karpati thaj sinto. Kadi definicia pala e identiteta vi atunči labjardam kana e romani identiteta pe angluno vaj dujto than sas, sar e gažikani identiteta.

3. Le dikhipe –pala e romani reprezentacia pe publikane placura– ande duj grupura šaj šuvas. Anglunivar pe kodola dikhipe las sama save žutinen te phenen ke e reprezentacia romani si vaj na (Miselake: Vi le roma kerde e reprezentacia, vaj numa gaže? Sas jekh evento so le roma vaj romane organizacii kerde pala e reprezentacia?). Pe kadala e pustik sar objektivne kriteriuma dikhel (ande maj bute europaki romani komuniteta e čhib ande objektivne kriteriuma si kana pala e minoritetaki grupa vorbinen. Ando Ungro e čhib naj prezento ande sako komuniteta, vasno sas te dikhas, ke si komuniteti kaske e beaš, karpati, romani thaj sinto čhiba vasne si).

4. Paša le objektivne kriterii sas te dikhas vi le subjektivna, ke le maj bute reprezentacii manušen sikaven thaj na sas khanči somno pala e romani identiteta. Vasno sas te dikhas e subjektivno kriteria so sikavel ke le roma romeske/romnjake dikhen e individualnes/komuniteta (so pe publikane placura si), kaj e baza jekh khetanutni žanipe si pala e romani reprezentacia pe publikane placura (kon phenen pala pende ke roma si thaj ke ande romani komuniteta žuven).

Xurdikanes: o rodipe objektivne thaj subjektivne kriterii dikhlas kana identifikacia kerde pala e romani identiteta. O sistemo inkluzivne methodura labjardas, numa jekh dikhipe pozitivno te sas, e reprezentacia romani sas.

5. E analitikako dikhipe pala e konekcia maškar e majoriteta thaj minoriteta

Akanak ando Ungro pala ungrikani historiake manuša, vasne kultruralne eventura thaj manuša si seripe pe vulici, parkura, publikane placura, publikane institucii, monumentura, seripeske tabli thaj seripe.

Ba/ama si te phenas ke naj monokulturalne societeti (kavera lavenca „uže nacionalne thema”), anda kadi vasno si e diverziteta, o multikulturalizmo thaj te sikaven le interaccii maškar e kulturi.

Pala le publikane placura maj butivar o them kerel decizia, anda kadi po them si e rezponzibiliteta sar dikhel pe multikulturalizmo thaj sar kerel leske reprezentacia.

Akanak paša e themeske institucii vi le civilne organizacii thaj individualne butja šaj keren variso vaš le publikane placura (Harlov-Csorján, M., Lajtai, M., 2018), ba/ama lengi rezponzibiliteta (komperacia te keras e themesa) maj cikni si, ke maj cerra love si len thaj vi maj cerra zor si len.

Te dikhas o pušipe: soske/sostar si vasno te sikaven o multikulturalizmo pe publikane placura ande jekh them, kadi šaj phenas: sa le nacienge šaj aven pengi narativa pala le khetanutni historia (le majoritetasa), so but vasno si, te e majoriteta na egalnes dikhlas pe nacionaliteta/minoriteta, thaj azbade lenge manuškane hakaja (Shaheed, F., 2014). Le romengi ekonomikani, politikani thaj societetikani marginalizacia perdal pe šeliberša vasno si ande kadi butji.

O them te phenel -vi perdal e publikane placura- ke azbadas le nacionalitetenge hakaja, jekh šajipe si te ašavel e xoli maškar e majoriteta thaj minoriteta. O them na numa patjiv del le manušenge kon aba na žuven, ba/ama sikavel ke ando avendipe na kerela kasave nasula butja le nacionalitetasa. Maj dur na azbavela le hakaja, majfeder demokratikalno koperacia mangel te kerel (Shaheed, F., 2014). O konsenzo maškar e majoriteta thaj e nacionaliteta pala pengi khetanutni historia (ande reprezentacia pe publikane placura) sako dyes zorarel lengi identiteta (Shaheed, F., 2014), ke le publikane placura na numa e pača žutinel ba/ama vi e pačako khetanutno trajo pe jekh than. Ama/ba si te phenas ke le nacionalne hakaja, sar e Univerzalne Manušikane Hakajengi Deklaracia thaj e themutne hakaja phenen, ke le lila hakaj den sa le manušenge ke pengi identiteta thaj vi anda kadi si vasno vi le roma te labjaren le publikane placura. Vi kade te na kerdenas niš jekh nasulimata mamuj le roma, vi atunči šaj mangenas pengi reprezentacia pe publikane placura. Kodi si e maj bari pušimata te si le minoriteten hakaj ke pengi reprezentacia, thaj te si, sar sikavdyol kadi pe thana.

Vasno si ande jekh societetako trajo kana paša le historikalne azbavipe sikavdyol e nacionalitetengi naracia pala pengi kulturalno, historikalno thaj sportikano barvalipe pe publikane placura (ande amari kaza romane dombipe vaj pinžarde artistura: artistura, bašavne, aktora, monumentura, seripeske tabli thaj keripe pala romane historikalne manuša, sportikane manuša), ke kadalen zor si te ašaven e prejudicia ande majoriteta thaj e nacionaliteta na lažala peski etniciteta ba/ama sar barvalipe dikhena pe pende sar vasne manuša ande societeta (Bogdán, P., Molnár, I. G., Setét, J., 2019).

Ko palutno dikhiper but vasno pušipe si sar dičol pe jekh seripesko keripe, tabla vaj monumento e nacionaliteta thaj laki historia thaj kultura. Butivar dikhlam ke pe jekh dombipe pe publikano than na sikaven e nacionaliteta. E dombipeski „nacionaliteta” numa le manuša, kon kasave phure si sar o dombipe thaj le „ekspertura” pinžaren, anda kadi le analizacii le publikane dombipenge sama si te len pe kadi problema (Harlov-Csorján, M., Lajtai, M., 2018).

O kaver vasno dikhiper si te dikhen e nacionalitetako publikano dombipeski konekcia ko than. Jekh publikano dombipe šaj vazden pe jekh than ke konekcia si les ko than ba/ama šaj vazden pe jekh than, ke kodo (o than) vasno si ando foro thaj zurales žanel mesažo te tradel (Harlov-Csorján, M., Lajtai, M., 2018).

Bi participaciaker na žanen te keren reprezentacia, ande amaro rodipe vasni kriteria sas te dikhas ke le roma vaj romane organizacii žutisarde e butji te vazden jekh publikano reprezentacia.

Kana vazden jekh nacionalitetako publikano keripe vasno si te dikhas sostar vazden kodo, soski politikaki butji/a sas palal o vazdipe. Maj xurdikanes, kamlam te dikhas ke jekh guvermento kade gindisarel pala jekh romano reprezentaciako vazdipe, sar jekh romani organizacia.

Kade gindinas ke atunči si e maj laši situacia kana le romane aktivistura thaj le gažikane politikake manuša jekh gindisaren thaj vasneske dikhen te ašaven/tordyaren romani reprezentacia pe publikane placura. Kado ingrel amen ko pušipe ke kana jekh gaveske/foroske šerutne mangel te keren romani reprezentacia pe publikane placura, atunči mangel le romen sar partnera vaj na.

Vi anda kodi vasne si le romane reprezentacii pe publikane placura ke impakto šaj keren pe manuša kon kothe trajon thaj vi pe kodola kon kothe žan pe cerra vremate/vaxt. Anda kadi vasno si te mangel le nacionalitetenge šerutnen sar partnera kana kasavi butji kamen te keren. Thaj vi aktivne te aven kana planura keren thaj kana vazden jekh reprezentacia (Shaheed, F., 2014), ke sar phendam (majinti) e reprezentacia bi participaciako naj lašo, so phendas vi o eksperto ande Kulturalne Hakaja ko Univerzalne Manušikane Hakajengi Deklaracia. Phenel ke participacia vasni si ke egalne resipeske thaj labjaripeske hakaja.

6. Methoda

Duj nivelesko sistemo labjardam te keras e lokalizacia le romane publikane reprezentacienge. Pala solduj niveli duj-duj rodipe si. Anglunivar ko rodipe dikhlam e minta ande soste -te maj boxles rodas informacii- jivendeski-loptako metoda labjardam thaj advertismento po Facebook. Le informacii so avile- pala le romane reprezentacii pe publikane placura- kavera informacienca boxlardam so online rodam thaj pala kadi gelam ande forura thaj gava te kidas informacii, thaj kerdam oxto interju ande soste na sas struktura. Anda kadala štar interju sikavas trin (jekh so lašo sas, jekh so na sas lašo, thaj jekh so atipikno sas)- te boxjaras le informacii- te sikavas le romane thaj gaže aktora ande romani reprezentacia pe publikane placura.

6.1. E mintaki mapa

Kamlam te keras lokalizacia thaj te kidas le informacii le methodasa so labjardam ando rodipe:

- Anavipe, titulo
- Lokalnipe
- Tipo, žanro
- Berš kana kerde
- Tematika so sikaven
- Čhib
- Manuša kon kerde/marde pen kavera manuša te keren e reprezentacia

a. Jivendeski lopta- kidipe e mintake. Le rodara mangle po Facebook le romen kon ando online foruma si, te phenen: te pinžaren ando them romani reprezentacia pe publikane placura. Pala kadi le rodipeske manuša labjarde pengi konekcia thaj personalnes thaj vi po telefono pušle kaj šaj

rakhen romani reprezentacia pe publikane placura. Le ekspertura kasave manušen rodine, kon pinžaren e romani komuniteta ande gava, forura thaj/vaj aktivnes maškar le roma žuven. Le rodara pušle le manušen ande Romane Minoritetengi Guvermento/ Romane Nacionalitetaki Guvermento (RMG/RNG)⁴ ke ande nakhle 10 berša marde pen te keren romani reprezentacia pe publikane placura thaj te marde pen, sodivar, sosko rezultati sas kadala butja. Kamle te žanen ke so sas pala le rezultati so sikavel ke jekh butji lašo vaj bilašo sas, ke anda kadi šaj žanas ke le roma mangle te keren pengi reprezentacia pe publikane placura.

b. Rodipe ando **online datengi baza**. Le reprezentacii pe publikane placura ando Ungro pe duj datengi baza šaj dikhas: kozterkep.hu thaj wikipedia.org. Sol duj riga sakon šaj dikhel kana kamel, thaj šaj boxjaren informaciasa. O kozterkep.hu jekh ungrikano civilno organizacia kerdas, kana kerdam o rodipe maj but sar 35 miji keripe sas, kaj majfeder ungrikane reprezentacii sikade pe publikane placura. O wikipedia.org e maj pinžardi online rig si pe luma/sundal, kaj vi le ungrikane foronge, gavenge si jekh rig. Kadala riga butivar sikaven le reprezentacii pe publikane placura, kade vi amen identifikacia kerdam pala le romane reprezentacii so pe publikne thana si- perdal le kriterii so ašadam ando rodipe.

6.2. Mintako kidipe pe thana

a. **Vizulano datengo kidipe thaj rodipe ande forura, gava**. O Vizulano datengo kidipe thaj rodipe ande forura, gava le reprezentacii dikhlas thaj kade žanas kaj thaj sar kerde le reprezentacii. Le reprezentacii dikhlam, analizacia kerdam thaj vi fotografia kerdam pala lende anda soste jekh albumo kerdam, so šaj dikhen ando dujto parto le pustikako⁵.

Paša kadi kamas te keras jekh datengi baza mapasa so ando berš 2022 šaj dikhen.

b. **Interju bi strukturako thaj ekspertengi interju**. Le ekspertura kasa interju kerdam, aba kerde butji romane reprezentacienca vaj von kerde varisave romane reprezentacii (o vakeripe po diktafono lam, so iskirisardam/pisindam thaj anda kadala kerdam le kazura so šaj ginaven ande pustik.

7. Le rodipeske rezultatura

7.1. E historia pala e romani reprezentacia pe publikane placura ando Ungro

Angla kado rodipe (so sa o Ungro dikhel) sas jekh projekto -*Romák a budapesti köztérben* (Roma ande publikane placura ando Budapest) -kathar o Tom Lantos Instituto so numa ando Budapest ando berš 2018 dikhle (Harlov-Csortán Melinda thaj Lajtai Mátyás) soski si e reprezentacia e

4 RMG=Romane Minoritetengi Guvermento, Romane Nacionalitetaki Guvermento =RNG (ando teksto kadala duj vorbi kade labjaras, sar dikhlam savo anav sas labjardo ando foro/gav)

⁵ Vaš le ungrikone hakaja numa kodola fotografii šaj sikavas pala le reprezentacii ande amari pustik, so avral si (na ande jekh instituto si) vaj oficialno lil xuterdam ke šaj sikavas le kavera reprezentacii. Kana agordisardam e pustik na xuterdam sa le oficialne lila anda kadi le fotografii so inke si amen ande dataki baza vaj ande pustikaki avutni verzia sikavasa.

romani historiake, kulturake pe kasave thana so le lumake barvalipe si – sar ando Ungro kaj historikani thaj kulturalni reprezentacia si e societetaki- ando Budapest.

Amare rezultatura sikavde ke pe kodola thana so ande lumake barvalipe si (kathe numa jekh misal si o Romano Holokaustesko seripesko keripe po Nehru parto) naj romani reprezentacia. O Romano Holokaustesko seripesko keripe numa pe jekh parto ando XX. šeliberš serol ba/ama so angla vaj pala kodi pecisajlas na del duma.

Kado rezultato kerdas te ando berš 2019 o Tom Lantos Instituto kerel jekh rodipe sa pe thana ando Budapest. Andar o angluno rodipe dikhlam ke avral le thana so e lumako barvalipe si ando Budapest si cerra romane reprezentacii, ama sode thaj soske si le na žangle te phenen- vaš e rodipeski limitura.

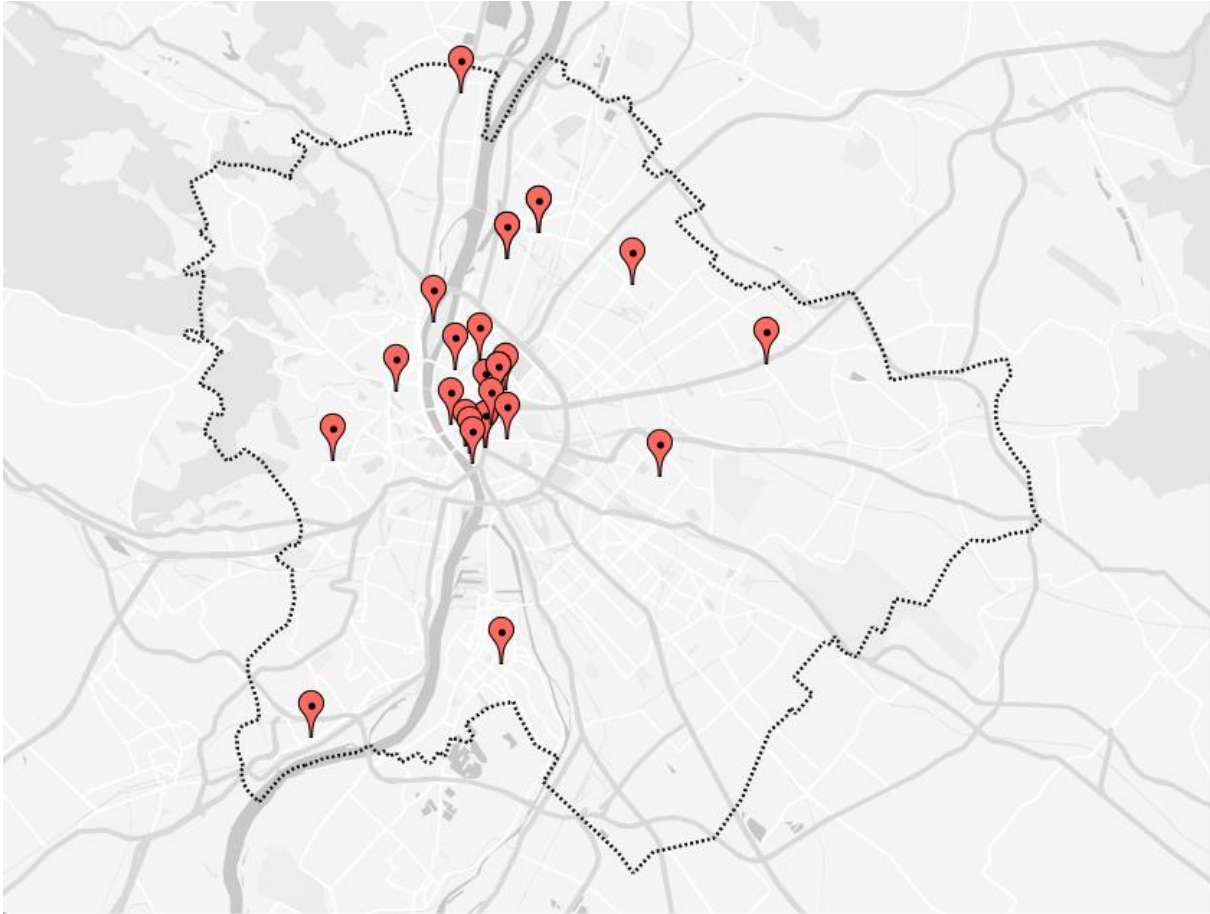
7.2. Romani reprezentacia pe publikane placura ando Budapest

Le manuša (Bogdán Péter, Molnár István Gábor, Setét Jenő) ando njevo rodipe dokumentacia thaj analizacia kerde pala e romani reprezentacia ando Budapest (peripeske barra, kaštune monumentura, seripeske keripe, seripeske tabli, parkura, skulpturi). Dikhle kon marde pen vaš le romani reprezentacii, thaj pe save kulturalne, historikalne thana kerde len. Andar o rodipe šaj dikhas ke e themeske save si le maj vasne romane historikalne-kulturalne pecipe thaj kaj kerde civilne organizacii njeve romane reprezentacii vaj kaj dine reakcii pe historikalne/kulturalne segmentura kaj aba sas/vaj inke naj romani reprezentacia pe publikane placura.

Perdal o rodipe le ekspertura dikhle ke le reprezentacii pe publikane placura eksplicita si, sar sikaven e romani nacionaliteta; ke po than sas le romen konekcia vaj vaš e foroski mapa si romani reprezentacia; kon marde pen te keren romani reprezentacia thaj kon žutisarde ande butji (te si kasave informacii).

Tala o rodipe le ekspertura 26 romane reprezentacii rakhle pe publikane placura paša kadala o Cziffra György Komunitetako Than, e Lakatos Menyhért Škola thaj Maškarutni Škola⁶, e Rác Gyöngyi Komunitetako Centro thaj e Rác Aladár Muzikaki Škola.

⁶ Tala o rodipe e Lakatos Menyhért Škola thaj Maškarutni Škola aba jekh parto si ande Deák Diák Muzikaki Škola thaj Maškarutni Škola ando Budapest, kade agordisarde o institucionalno seripe pala o Lakatos Menyhért.

1.abra Romane reprezentacii pe publikane placura ando foro Budapest (2020)

Maškar le 26 romane reprezentacii pe publikane placura o numero le seripeske tablenge: 18 (ande soste jekh: e seripeski tabla vaš o Cziffra György po zido ande Kommunitetengo Centro ando Nagytétény), ama si inke jekh peripeskio barr, jekh kaštuno monumetno, štar skulpturi, jekh seripesko dombipe thaj jekh parko.

Le romane reprezentacii pe publikane placura seron pe roma kon ando maripe mule, o Lakatos Menyhért, o Dráfi József kon ando romano holokausto mulas (kon sas ande koncentraciake lagerura ando Dachau thaj ando Ravensbrück thaj deš dyesenca maj anglal sar slobodisarde le sovjetura o Ravensbrück, mudarde les kana numa 17 beršengo sas, ke na žanglas butji te kerel), ama si seripeske tabli le romenge vaš o 1956 maripe.

Maškar le romane pinžarde manuša seron po Bihari János lavutari, Cziffra György kon po piano bašadas, Csemer Géza koreografo, authori, Puczi Béla kon mardas pes ando berš 1990 po Kalo Marco, Farkas György kon vazdadas thaj vi konduktori sas o Rajkó-Talentum Khelipeski thaj Muzikaki Škola, Bogdán János kon vazdadas e Gandhi Maškarutni Škola thaj kon vi filozofa sas, Mészáros Tivadar, lavutari ko Rajkó-Talentum, Szabó Ilonka „Kócos”, kon mardas pes ando 1956 maripe, Dilinkó Gábor, kon mardas pes ando 1956 maripe; Pege Aladár kon pe kontrabasa bašavelas jazz muzika, Péli Tamás piktori, Rácz Aladár kon pe cimbalma bašavelas, Radics Béla kon pe gitara bašavelas rock muzika, ama si (so sikavde vi ando 2018 rodipe) seripesko keripe thaj

tabli pala o romano holokausto thaj si jekh parko, o Romane Bašavnengo Parko, kaj oxto tabli si vaš le romane bašavne.

Kadala keripe ande I., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX., XII., XIII., XXI., XXII. krujalura šaj dikhen.

Pala e lokacia le romane reprezentacieng pe publikane placura andar 26 reprezentacia 15 (Lakatos Menyhért, Csemer Géza, Puczi Béla, Farkas Gyula, Mészáros Tivadar, Szabó Ilonka „Kócos”, Dilinkó Gábor, Pege Aladár, Cziffra György, Péli Tamás, romano holokaust seripeski reprezentacia, Rác Aladár, Radics Béla, Bihari János, Choli Daróczi József) šaj phenas ke pe reprezentaciako than o rom vaj romni bešlas, butji kerelas vaj jekh vasno historikalno pecipe sas kothe. Jekh cerra kaver si e situacia ko romano holokaust seripe po Nehru parto, ke pala kado than ingerde le romen ande butjake vaj koncentraciake lagera.

Pala o than kaj le romane reprezentacii si kodi šaj phenas perdal amare rezultati ke na sas vasno savi etniciteta bešelas kothe. Maj vasno sas ke o rom vaj romni kaj bešelas, kerelas butji vaj kerdas variso vasno historikalno butji, sar te dikhen ke e reprezentacia ande romani komuniteta te vazden thaj romenge te del mesažo. Si te phenas ke kodi laši si ke anda 26 reprezentacia 7 (37,14 procento) ande krujalura VIII. thaj IX. si kaj bute roma bešen, kathe 5 seripeske tabli si thaj o romano holokaust seripe po Nehru parto thaj vi jekh parko (Romane Bašavnengo Parko). Te dikhas le historikalne thaj kulturalne aspektura anda 26 kazura 9 (28,88 procento) lel sama pe romane historikalne pecipe. Andar kadala jekh vaš kodola roma kon vaš o Ungro mule, jekh vaš o Puczi Béla, trin vaš le roma kon marenas pen ando 1956 maripe thaj štar vaš le roma kon ando holokaust mule.

Interesanto si, ke pala e 1956 maripeske romani konekcia ando IV. thaj VIII. krujalo kerde seripe, pala o romano holokausto ando VII., IX. thaj XXI. krujalo si seripe. Pala e romani kultura 17 romani reprezentacia si pe publikane placura. Anda kadi 11 ande muzika si, so sikavel ke o them majfeder pe romengi muzika lel sama. Paša kadi duj authora (Lakatos Menyhért thaj Csemer Géza) xuterde than ando romano-gažikano seripe, o Péli Tamás piktori thaj o Bogdán János kon vazdadas e Gandhi Maškarutni Škola thaj kon filozofa sas- vaš lesko seripe roma marde pen. Lesko monumento ande institucia si pe avlin, anda kadi maj cerra manuša dikhen lesko seripe sar le kaver romengi reprezentacia. (Ande institucia si e reprezentacia vaš o Farkas Gyula thaj o Mészáros Tivadar kaske monumentura ando Rajkó-Talentum Khelipeski thaj Muzikaki Škola si, paša kadi vi le romengi reprezentacia kon ando 1956 maripe marenas pen ande institucia si ando IV. krujalo, so ando Rác Gyöngyi Centro si).

Maškar le romane reprezentacii pe publikane placura -anda 26 reprezentacia- pala 23 si informacia so phenel kana kerde len, ama numa pala 11 reprezentacia žanas: save dombura kerde e reprezentacia. Pala e reprezentacia vaš o Puczi Béla žanas maj but, so ando Nyugati zibanesko placo si. Ando berš 2017 kerdas o Kállai András, artista. Ando berš 2021. april 8. po Internacionalno Dyes le Romengo, e Idetartozunk Organizacia mardas pes njevo anav te den e Nyugati zibaneske placeske kaj le vurdona ašen, kade kerdilas Puczi Béla agrin.

Anda 26 reprezentacii pala 23 žanas (so maj xurdikanes sikavas ande kadi pustik) kon kerde e reprezentacia, thaj vi kodi žanas ke anda 26 reprezentacia 6 si andral vaj pe avlin, so sikavel ke 65,38 procento le reprezentacieng naj phandade angla le manuša. Te dikhas le reprezentacii pe publikane placura, o berš 2006 but vasno sas.

7.2.1 Le romane reprezentacii pe publikane placura angla o berš 2006 ando foro Budapest

Angla o berš 2006 majfeder le gaže vazdade seripeske tabli pe publikane placura vaš le roma. Maškar kadala vasni si e skulptura vaš o Bihari János lavutari, so po Margitsziget vazdade thaj ando angluno parto ando 1900 berša seripeski tabla xuterdas ando IX. krujalo. Pala o Dankó Pista jekh vulica xuterdas pesko anav ando VIII. krujalo.

O Bihari thaj o Dankó romane bašavne sas, ama kado na dičol pe seripesko than. Vasno si te phenas ke o Bihari thaj o Dankó vaš pengi butji vaš e ungrikani identiteta xuterde seripe, lengi romani etniciteta na sas kasavo vasno sar e butji so o Bihari János kerelas vaš o ungrikano verbunk muzika thaj anda kadi nacionalno hatjaripe del leski butji. O Dankó thaj leski butji konekcia kerel e ungrikani folk muzikasa. Sol duj romengi butji but vasno sas ande ungrikani identiteta thaj nacionalno hatjaripe, thaj vasne simboluma si kadalenge. Na sas phari te primisaren len ande ungrikano nacionalno seripe, ke sar „romane bašavne” dikhle pe lende, so sakana bi problemengo primisardas e ungrikani nacia. O Rácz Aladár, pala kaste vulica xuterdas pesko anav, romano bašavno sas, bare baxtagora reslas ande luma thaj bare reformura kerdas sar te labjaren e cimbalma thaj vi le pinžarde klasikalne muzikake bašavne čudasa dikhle peski butji. Vaš peski bari butji ande kultura thaj muzika thaj ke baro prestižo kerdas e Ungrikone Themeske, ando berš 1948, kana line te den o Kossuth pursak, vi les dine. O Cziffra György po piano bašavelas thaj but pinžardo sas ande luma, vaš peski butji xuterdas seripeski tabla, vulica thaj kulturalno centro. O Radics Béla pe gitara bašavelas leski skulptura ando XIII. krujalo si, but pinžardo sas ande rock muzika. Šaj dikhas ke le gaže kodola romen pinžarde kon bašavne sas. Niš jekh reprezentacia na rakhlam so angla o berš 2006 vazdadenas vaš romane authora, piktora vaj kon marenas pen ande slobodipeske maripe, kadala roma na xuterde than ando khetanutno seripe.

7.2.2 Romane reprezentacii pe publikane placura pala o berš 2006 ando Budapest

Ando Budapest ando berš 2006 vazdade o seripe vaš o romano holokausto, so romane aktivisti thaj organizacii kerde. E seripeski reprezentacia but vasni si ke e angluni si sar romani reprezentacia so roma kerde thaj vasni si ke e romani historia jekh kaver narativa sikavel thaj vazdel la kathar o konteksto so e muzika thaj e gažikani identiteta zorardas. Le romengo holokausto, lengi pharimata thaj o fakto ke o naci režimo vi le romen mudardas naj ande europikani thaj niš ande ungrikani historia. Vi adyes bute historikalne manuša xan pen pala e tema, ama o seripe pala o romano holokausto aba na bistras thaj na žanen te xosen kadi ke pe bute gava thaj forura seron pe mule. Le romane movementura njeve methodenca mangel te primisaren kadi sar hakaj. E Idetartozunk Romani Komunitetaki Organizacia jekh informalno grupa thaj Facebook-komuniteta si thaj e online thaneski zor labjaren thaj keren seripe sa ando them, thaj sas kasave berša kana ande 120-140 gava thaj forura serelas po romano holokausto.

Le romane komunitetengi khetanutni akcii pe inke maj but gava thaj forura (Kalocsa, Szalonna, Pécs, Nyíregyháza, Nagykanizsa, Salgótarján tmd.) le seripeske tabli thaj reprezentacii sikaven le romengi khetanutni historia, seripe thaj narativa keren.

O berš 2006 vasno sas ke las pes o proceso ke le roma (korkore) marenas pen vaš le reprezentacii pe publikane placura, anda kadi von keren pengi reprezentacia. Kasavi si e seripeski tabla vaš o Lakatos Menyhért authoro ando III. krujalo, o monumento vaš le roma, kon marenas pen ando

1956 ando IV. krujalo, o Romano Bašavnengo Parko ando VIII. krujalo, e seripeski tabla vaš o Pege Aladár ando VIII. krujalo vaj e seripeski tabla vaš o Péli Tamás ando IX. krujalo.

Kado proceso zorardas e Idetartozunk Orgazinzacia kana ando berš 2017 seripeski tabla kerdas po Nyugati zibanengo placo vaš o Puczi Béla (na butara pala leste xuterdas o than lesko anav, sar aba ramosardam) kon jekh pinžardo rom sas kathar o Marosvásárhely. Ande jekh rig, politkako maripe sas, pe kaver rig but vasno sas ande media anda kadi e manušikane hakajengi organizacia -ando them thaj vi ando Budapest- kerdas ke le romane komuniteti line te maren pen (korkores) vaš njeve seripeske tabli.

Ando berš 2018 e Idetartozunk Organizacia – kethane le Budapestako Romano Nacionalno Guvermentosa- vazdadas jekh seripeski tabla vaš le roma kas mudarde ande 2008/2009 rasistikane mudaripe. E tabla ando berš 2018 kaj e Budapestako Romano Nacionalno Guvermento vazdade. Pala kadi na butara parude e tabla thaj ando berš 2021. avgusto 2., pe seripesko dyes le romane holokaustesko o Budapestako Romano Nacionalno Guvermento thaj e Idetartozunk Organizacia jekh nevi tabla vazdadas le romane martirenge pe II.János Pál pápa vulica. Vasno si te phenas ke ando Nagycsécs thaj ando Miskolc njeve seripeske tabli vazdade -važ le roma kon mule ande rasistikane mudaripe ande 2008/2009.

7.2.3 Pušipe pala e romani identifikacia

Amaro rodipe ando Budapest na numa o numero dikhlas le romane reprezentacienge pe publikane placura, ba/ama vi kodo ke sar žanas te keras romani etnikalni identifikacia pe reprezentacii.

Anda 26 reprezentacii pala 10 žanas te phenas ke e reprezentacia romani si: Romane Bašavnengo Parko, Romano Holokaustesko seripe, seripeske tabli pala o romano holokausto (ande VII. thaj XXI. krujalura), seripeske tabli ande Rajkó-Talentum Khelipeski thaj Muzikaki Škola (Farkas Gyula, Mészáros Tivadar) seripeski tabla vaš o Puczi Béla (ando VI. krujalo), kaštuno monumento vaš le roma kon marenas pen ando 1956 (angla o Rác Gyöngyi Romano Komunitetako Centro), peripesko barr vaš o Dráfi József kon jekh rom sas kon mulas ando holokausto (angla o Rác Gyöngyi Romano Komunitetako Centro), seripeski tabla vaš le roma kon vaš o Ungro marenas pen (Inkestongi Institucia thaj Muzeumo). Pala 16 seripeske thana numa gindinas ke but žene žanen: ke o seripe pala roma si. Kadala 16 kazura: seripeske tabli vaš o Péli Tamás thaj o Pege Aladár, o monumento vaš o Péli Tamás, seripeski tabla thaj monumento vaš o Radics Béla, seripeski tabla vaš o Cziffra György, seripeski tabla thaj skulptura ando Margitsziget vaš o Bihari János, seripeske tabli ando krujura XII. thaj XVI. vaš o Rác Aladár, monumento vaš o Bogdán János thaj seripeski tabla vaš o Choli Daróczi József.

Anda kadi kade gindinas ke naj problema niš le gaženge niš le romenge kana le gaže kerde seripe pala roma, ke o Bihari János thaj o Dankó pinžarde si ando ungrikano seripe thaj žanipe, lengo seripe dičol/mezil ande muzika, media, kultura. Ba/ama naj problema niš le romane reprezentaciengi etniciteta save ande romane institucii si vaj ramosarde si ke e reprezentacia vaš roma kerde.

Le seripeski skulptura vaš o Bogdán János, -kon vazdadas e Gandhi Maškarutni Škola thaj kon fiozofa sas -jekh kaver butji si. E institucia kaj vazdade leski skulptura maj anglal jekh romani organizacia (Roma Polgárjogi Organizacia) labjardas ba/ama akanak kasavo than si, kaj le bi

khereske manuša žuven. Pala e skulptura na dičol khanči ke abstrakto si. O Bogdán János andre phagel le zidura ande societeta, lesko trupo kade mezil. Naj ramosaripe/iskiripe paša o monumento so phagel o zido. Anda kadi le manuša na xutren khanči informacia. Kana fotografia kerdam pala o monumento, le manuša phende, ke o Kőműves Kelemen si pe skulptura.

7.2.4 Romani identifikaciake pharipe (theoretikalne thaj praktikalne) ando foro Budapest

Primisaras kodolengo gindisaripe kon phenen ke naj vasni e etniciteta le manušenge kon bari butji kerde, ke na e etniciteta ba/ama e butji mol kana seripe vazden lake/leske. But romane pinžarde manuša hatjaren kado gindisaripe thaj phenen ke von na romane authora si, ba/ama authora. O Lakatos Menyhért authori phendas ke vov „na romano authori si, ba/ama authori kon romano-j”. Kade gindinen si ke lengi butji jekh kotor si ande lumaki literatura, dombipe, tmd.

Hatjaras kado gindisaripe ama si te phenas ke kana varikon romano piktori, romano authori si- jekh „maj nasul” interpretacia si. Pe kadi mišto si te sikavas le deklaracii kathar e Daróczi Ágnes, kon pala o romano kulturalno mižgipe vakerel ande berša 1970 thaj 1980, thaj phenel ke le gaže le romane piktoren sar „naivne” dikhen, ba/ama miselake o Péli Tamás pe Nederlandikani Rajikani Akademia siklilas.

Dikhlam misela vi pe referencia. Pe seripeski tabla vaš e Szabó Ilonka kon ande Corvin vulica marelas pes ande slobodisaripeško maripe kadi si: „e cikni Cinka Panna”, sar referencia, ba/ama šaj phenas ke kade sikaven ke e Szabó Ilonka romani sas. Na žanas ke e terni šej bašavelas vaj na, e referencia klaro si. Po agor si te phenas ke hatjaras kodolengo aspekto kon phenen ke vasno si te sikavel e reprezentacia e etniciteta. Pala kado gindisaripe maškar e romengi emancipacia si kon butivar maren pen mamuj e stigmatizacia thaj o rasizmo thaj anda kadi kamen egalno patjiv te den len. Hatjaras sol duj gindisaripe, kodi phenas ke sakones hakaj si te phenel peski identiteta thaj dombipe thaj primisaras kana jekh pinžardo manuš na kamel sama te lel pe peski identiteta kana pala peski butji si vorba/vakeripe. Ba/ama primisaras e komunitetako glaslo kana phenen ke lengo prestižo thaj primisaripe avelas te o pinžardo manuš vasneske hatjarelas te phenel peski etniciteta.

7.2.5 Le manuša/organizacii/institucii kon marenas pen te vazden romane reprezentacii pe publikane placura ando foro Budapest

Sar dikhlem majanglal le gaže e Bihariske thaj e Dankóveske kerde seripe. Si te sikavas maj but reprezentacii ande soste vi o them kerdas variso.

1. E Budapestaki Municipaliteta žutisardas te vazden o romano holokaust seripe po Nehru parto.
2. Paša kadi žutisardas te vazden deš beršenca maj palal e Romane Bašavnengo Parko, vaš soste vi o Raduly József but butji kerdas, sar romano politikako manuš ando Budapest.
3. E Municipaliteta ando V. krujalo žutisardas te vazden seripeski tabla ando berš 2018 vaš o Csemer Géza, kon romano authori thaj koreografo sas.
4. O governmentipe perdal jekh tendero žutisardas te vazden o Romano Holokaustesko Seripesko Kher, so adyes aba naj puterdo.

Paša o them le manuša, komuniteti thaj civilne organizacii maj but butji kerenas.

1. Romano holokaustesko seripe po Nehru parto – Roma Polgárjogi Organizacia thaj Romedia Organizacia širdisardas.

2. Romano Historikalno Kulturalno Edukaciako thaj Holokaust Centro ando Csepel- Roma Polgári Khetanipe širdisardas.
3. Pege Aladár seripeski tabla – Pege Aladár Khetanipe širdisardas.
4. Péli Tamás-seripeski tabla– e familia thaj o Fátyol Tivadar širdisarde.
5. Lakatos Menyhért-seripeski tabla – Lakatos Menyhért Organizacia širdisardas.
6. Bogdán János-seripeski skulptura– Roma Polgárjogi Organizacia širdisardas.
7. Radics Béla-skulptura – Radics Béla Khetanipe širdisardas.
8. Puczi Béla-seripeski tabla– Idetartozunk Organizacia – Roma Sajtóközpont širdisardas.
9. Roma holokausteski seripeski tabla –Themutno Romano Guvermento
10. Szabó Ilonka-seripeski tabla – '56 organizacia.
11. Dilinkó Gábor-seripeski tabla – '56 organizacia.
12. '56 roma- seripesko xamb – Eötvös József Cigány–Magyar Pedagogikani Khetanipe kerdas ando berš 2016 ande institucia ando Romano Nacionalitetako Guvermento ando Újpest.
13. Dráfi József-peripesko barr – Romano Nacionalitetako Guvermento ando Újpest.
14. Roma kon marenas pen- seripeski tabla – Lurdikani Institucia thaj Muzeo, Farkas János Organizacia
15. Choli Daróczi József seripeski tabla – Pofa Organizacia (XV. krujalo).

Anda sa le romane reprezentacii pe publikane placura ando Budapest numa trinen rakhlam so kuč si: o romano holokaustesko seripe po Nehru parto, o seripesko than vaš o holokaust ando Csepel, so adyes aba naj puterdo thaj e Romane Bašavnengo Parko.

Andar e lišta šaj dikhas ke le civilne, le manuša kasave publikani reprezentacii žangle te keren save numa cerra šel miji forinto sas. Ke maj kuč reprezentacii o them vaj le Budapestako Guvermento žutisardas lovenca. Ande kadala kazuri le roma širdisarde o proceso.

Te dikhas e konkluzia pala e romani reprezentacia ando Budapest amaro rodipe ando 2018/19 phenel: but cerra⁷ si le reprezentacii so romane si ando Budapest. O rodipe so sa o Budapest dikhlas phenel ke: le reprezentacii so ando Budapest si majfeder kulturalne vaj historikalne si, pala e režimesko paruvipe ando berš 1989/1990 o seripe vaš o romano holokausto but vavno sas so ando berš 2006 vazdade, ke kado sas o angluno so roma širdisarde thaj le Budapestako Guvermento thaj civilne organizacii žutisarde. Ama le maj but roma na ando Budapest žuven (Pénzes, Tátrai, Pásztor, 2018), vavno sas te boxjaras amaro rodipe thaj te dikhas sa o them ando 2020-2021 berša te dikhas thaj te keras komperacia soske reprezentacii si ande gava thaj ando Budapest thaj soske historikalne, kulturalne vaj kavera temi dičon pe reprezentacii.

⁷ E maj bari kolekcia pala la datura (kozterkep.hu) phenel ke 8000 (100 procento) reprezentacii si ando Budapest. Ama po cenzuši ando berš 2011 le romengo numero ando Budapest 1 procento si, so čačikanes 14 procento si, ba/ama o rodipe numa 26 (0,32 procento) reprezentacii rakhlas so romanenge šaj phenas.

7.3. Romani reprezentacia pe publikane placura ando Ungro (2020-2021)

7.3.1. Le štacii pala romani identiteta: drom kaj le njeve rodipeske rezultatura

Le ekspertura ando rodipe ***Romani reprezentacia pe publikane placura ando Ungro*** (Bogdán Péter, Fejős László, Molnár István Gábor, Setét Jenő) -sar majanglal ramosardam/iskirisardam-jekh kasavi tema dikhen so naj pinžardi. Vasni si e idea, ke e reprezentacia pe thana, publikane placura konekcia kerel e komunitetaki primisaripesa ande politika thaj ande societeta, anda kadi e reprezentacia pe publikane placura šaj sikavel soski si e konekcia maškar e majoriteta thaj e minoriteta.

Le ekspertura dikhen ke e manušengi identiteta konekcia kerel e zorasa thaj determinaciasa. Le palune rodipe pala e romani reprezentacia pe publikane placura sikaven ke pala e ungrikone romengi identiteta e majoriteta kerel definicia.

Le romengi historia sakana kavera ramoserde/iskirisarde, e majoriteta, ke le romen na sas iskiripe thaj niš institucii. Lengi historia anda le gaženge lila, dokumenti šaj pinžaras.

Kadi situacia sikavel ke naj narativa le romen. Naj le romen politikani zor thaj narativa anda kadi e romani piktura bi lengo (romengo) kerde, so primisarel e societeta. Kadi „romani piktura” dičol ande ungrikani historia thaj literatura perdal šeliberša.

Perdal e ungrikani historia le romen sar etnikalni komuniteta, sar „nepo” na primisarde. E absolutista krajaskinja e Mária Terézia na mukhlas te labjaren o alav „roma”⁸ sar e komunitetako anav, phendas ke lengo anav „njeve ungrikone” si (so vi adyes labjaren ironiasa), na mukhlas te prandisajven, romnja te len vaj romeste te žan le roma maškar pende, na mukhlas romanes te vorbinen, na dyas le romane inkeston slobodne dyesa thaj na mukhlas grasta te avel len. Voj kerdas (e Mária Terézia) ke le romane šavoren las kathar lengi dej thaj dad thaj gaženge das len (Ligeti, Gy., Varga, I., 1998). Lake hakaja- so kathar o berš 1773 kerdas- ži ke lake šavesko, (II. József meripe (1790) žude. E krajeske („*kraji stadyikesa*”) na sas vasno e romani politika (sar peske dake), ama vi kade but diskriminacia kerde mamuj le roma pala o berš 1790. Anda kadi zurales nasul sas, šaj phenas ke mudardas e identiteta kana perdal o komunizmo o MSZMP parto jekh deklaracia kerdas ando berš 1961 ke le roma „numa” jekh socialno grupa si, kas specialno situacia si (Ligeti, Gy., Varga, I., 1998). Anda kadi le romen na sas kasave egalne hakaja sar le kavera nacionalne minoriteten. O romano mižgipe ande berša 1970 kamlas te resel o nacionalno statusi thaj le kulturalne hakaja.

Kado politikano gindosaripe na kerdilas maj kovli ande berša 1990, kana parude o režimokomperacia te keras le kavera naciencia- le romen sar etnikalni grupa dikhle. O nacionalno statusi ando berš 2011 xuterde.

Ande palune dešiberša e romengi situacia e ungrikani societetaki politika iskirinel perdal žuvipesko than, edukacia, butji, sastipe dikhle le romen, kerde rodipe, analizacia pala lende, so ande bute situacii vasne si. Le ekspertura kadale rodipeske phenen, ke le analizacii thaj rodipe vasne si ama

⁸ O alav 'cigány' grekikanes **athinganoi si** (karing soste o Del na inzol: bi Devlesko). Ando berš 1971 o I. Romano Kongreso phendas ke e vorba/o lav diskriminativno si, anda kadi roma=manuša trubun te labjaren. Anda kadi ando rodipe, ande kadi pustik numa te na aven stilistikalne doša labjaras o alav 'cigány' (Bogdán, P., 2021).

trubul te phenen, ke na den jekh holistikani piktura pala le roma thaj pala lengi situacia ande societeta.

Angla kadala punktura ando rodipe- phenen le ekspertura- si te hatjaras e romani identiteta thaj te hatjaras le majoritetako gindisaripe. O primisaripe kathar e majoriteta-egalnes te dikhen e romani identiteta – šaj žutinel e romen ande maj laši edukacia, bešipeski situacia, butji thaj sastipe. Te naj slobodno thaj egalno e romani identiteta, kade maj phares resen le roma laše situacii ande edukacia, bešipeski situacia, butji thaj sastipe.

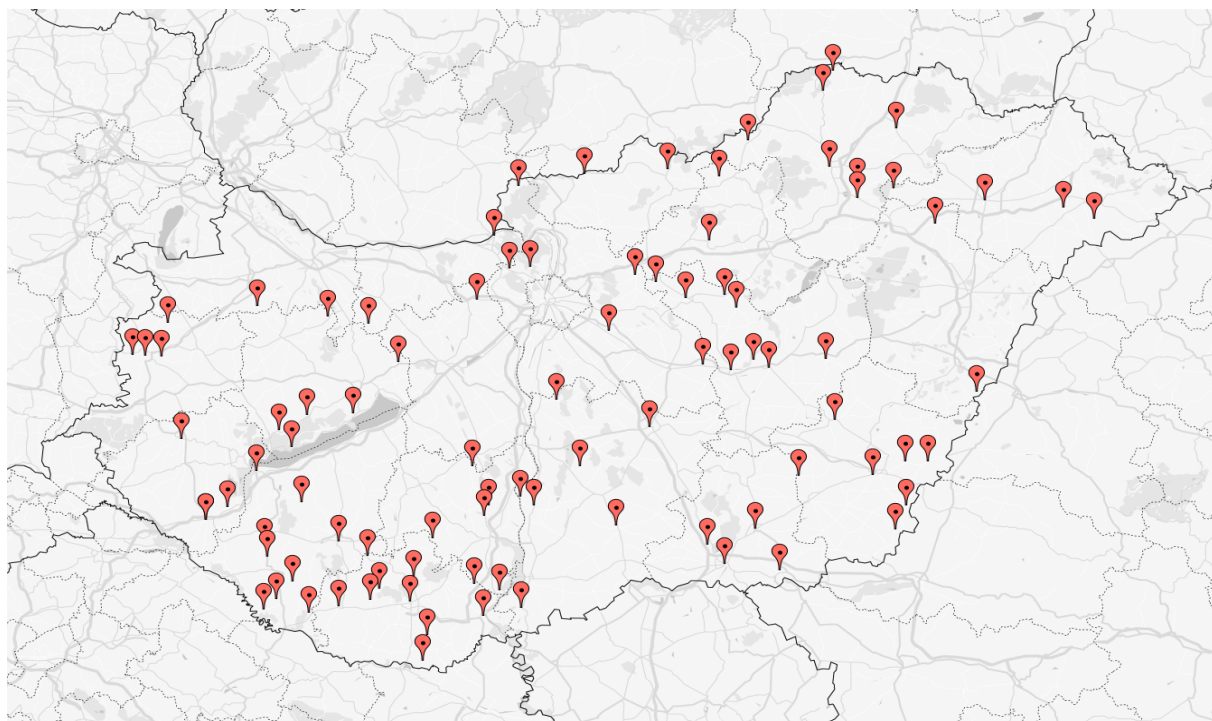
Kadala procesura ande societeta baro impakto kerde pe romengi reprezentacia pe publikane placura ando Ungro, so sikavas ande kadi pustik.

7.3.2. Le numera, datura thaj geografikalne thana le romane reprezentaciengje pe publikane placura

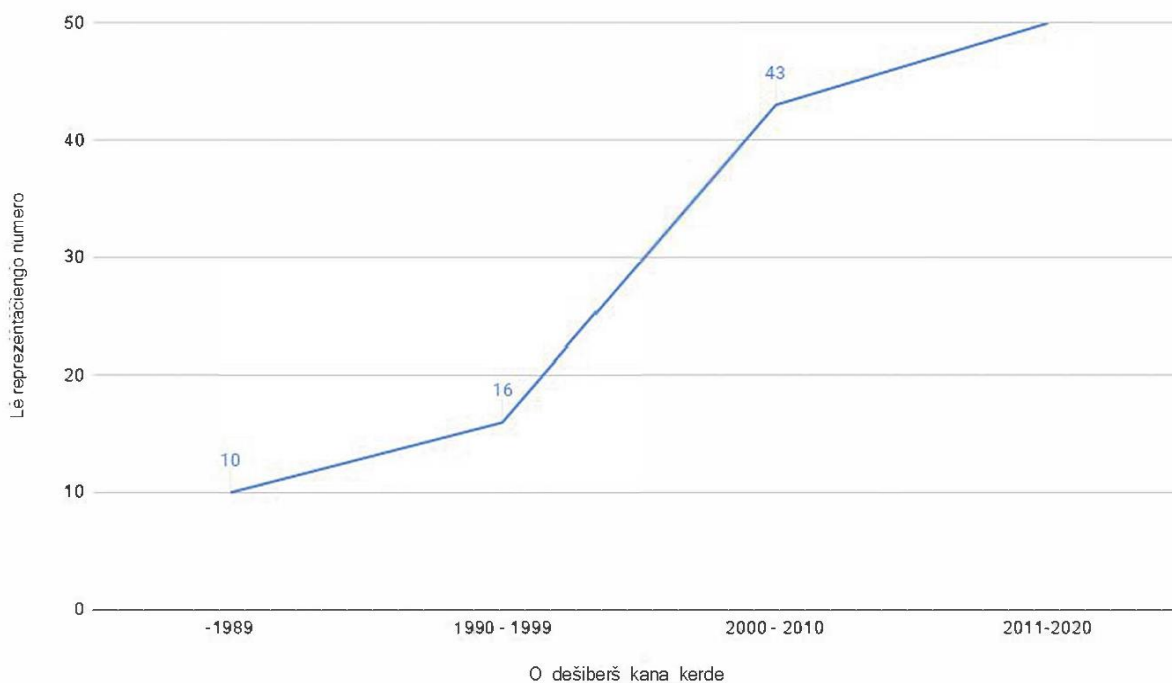
Sar sikavas ande pustikaki methodikani rig ando rodipe pe themesko niveli majfeder pe romane reprezentaciengi lokalizacia lam sama, sar baza o interneto (www.kozterkep.hu, www.wikipedia.org thaj kavera specialne/tematikalne web riga) dikhlam thaj e jivendeski lopta methoda labjardam. Paša kadi pe 92 gava kerdam empirikalno rodipe ande soste manglam te dikhas le informacii pala e romani reprezentacia pe publikane placura (so na rakhen virtualnes).

Amare rezultatura sikaven ke 128 romane reprezentacii si pe publikane placura ando Ungro, sikavas sode si ande regiona/regii: Baranya regia: 17, Somogy regia: 11, Jász-Nagykun-Szolnok regia: 10, Csongrád-Csanád regia: 10, Nógrád regia: 9, Veszprém, Bács-Kiskun, Békés, Pest thaj Szabolcs-Szatmár-Bereg regii: 8-8, Borsod-Abaúj-Zemplén, Vas regia: 7, Tolna regia: 5, Zala regia: 4, Komárom-Esztergom regia: 2, Hajdú-Bihar thaj Heves regii: 2-2, Fejér thaj Győr-Moson-Sopron regii: 1-1 reprezentacii.

E geografikalni lokacia le romane reprezentaciengje sikavel le romengo numero ando them. Te dikhas le datura, sikaven ke ande regiona le maj bute reprezentacii pe Mesmerigutni-Dunántúl regia si (Baranya, Somogy thaj Tolna regii), pe Mesmerigutni-Alföld (Bács-Kiskun, Csongrád-Csanád thaj Békés regii), Vordorigutni-Alföld (Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar thaj Szabolcs-Szatmár-Bereg regii) thaj pe Vordorigutni-Ungro regia (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves thaj Nógrád regii) si le maj but. Ande kodola regii (Komárom-Esztergom, Fejér, Veszprém, Zala, Vas, Győr-Moson-Sopron regii) kaj le romengo numero cerra si, vi maj cerra romane reprezentacii si. Ande kadi tendencia o Pest thaj Heves si kavera ke kathe but roma trajon, ama ande Pest regia 8, ande Heves regia 2 reprezentacii rakhlam.

2. abra Romane reprezentaciengi lokacia pe publikane placura ando Ungro (2020)

3. abra Le romane reprezentaciengi vazdipeski vreme ži ko 2020. decembra 31.

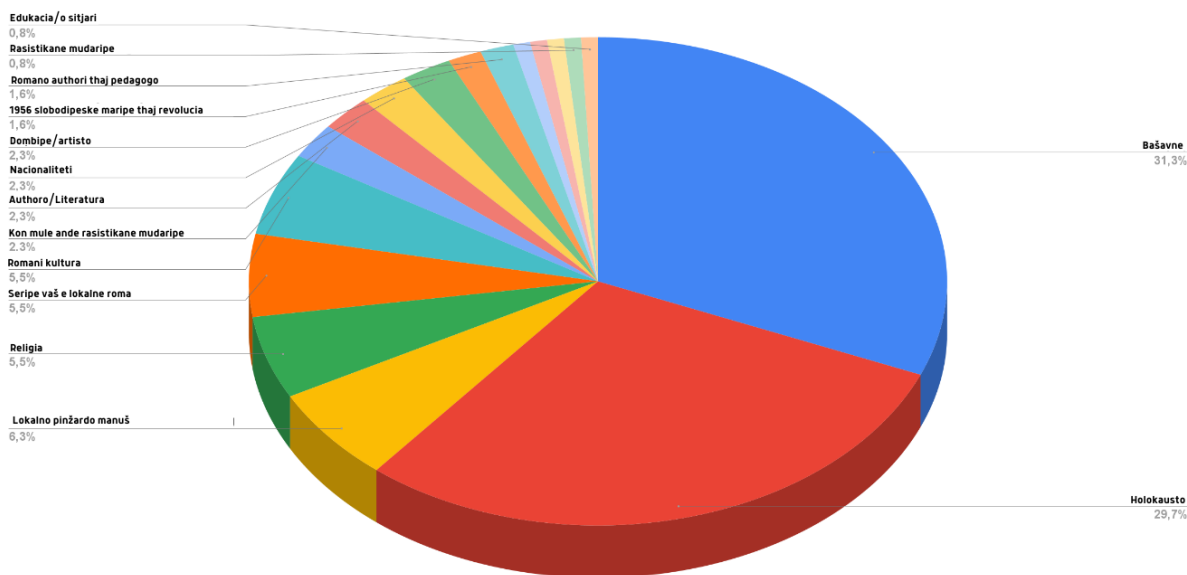
Te dikhasa kana vazdine le romane reprezentacii šaj čitrinas e tendencia, te phenas ke anda 128 romane reprezentacii pala 118 žanas kana vazdine len. Angla e režimesko paruvipe (1989/1990) 10 reprezentacii rakhlam thaj kerdam registracia pala lende thaj 16 reprezentacii rakhlam pala deš

beršenca e režimesko paruvipe (1989-1999). Le reprezentaciengo numero maj but kerdilas pala kadi. Ande anglune berša ando 2000 (2000-2010) 43, pala kadi 49 reprezentacii vazdade pe publikane placura. Le motivacii e tendenciake šaj rakhen ande amari pustik perdal le kazura, thaj si amen vi prekonceptii, ama vaš e rodipeske limitura na žanglam te rakhas evidencia. Te rakhas len, perdal but berša trubulas te keras historikalne analizacii.

Amare datura sikaven ke ando Mimerigutno- thaj Mimerigutno-Ratorigutno- Ungro (Baranya, Somogy, Tolna thaj Zala regii) le romane komunitetenge zurali advokacia si, 37 reprezentacienca, so 28,90 procento si anda le 128 rreprezentacii, paša kadi šaj phenas ke ando Vordorigutno-Ungro (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves thaj Nógrád regii) kaj maj but roma bešen, le romenge kovli advokacia si ande romane reprezentacii pe publikane placura, ke 18 reprezentacii si, so 14,06 procento si te dikhas sa le romane reprezentacii.

7.3.3. Le romane reprezentacienge tematiki thaj le manuša kon širdisarde len

Paša e lokalizacia le romane reprezentacienge pe publikane placura, kamlam te dikhas soske tematiki si pe reprezentacii thaj sosko impakto sas/šaj avlasas le romane organizcaien, mižgipen pe romane reprezentacii pe publikane placura.

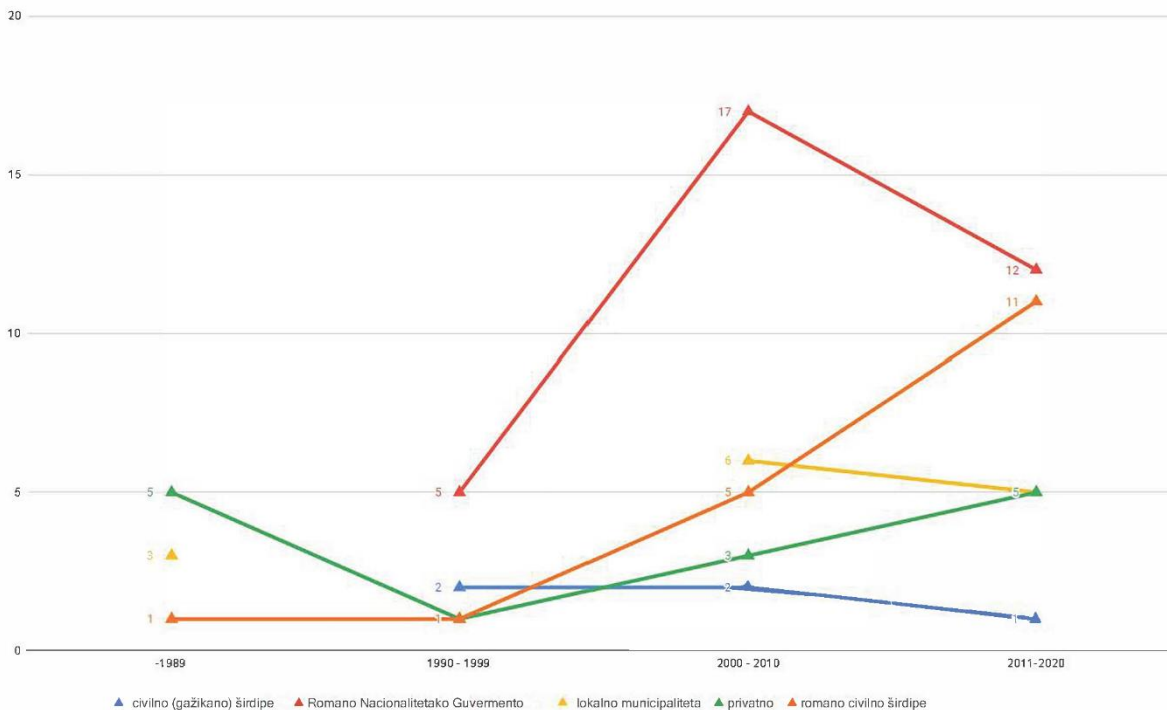
4. abra Le tematiki pe romane reprezentacii

128 romane reprezentacii si thaj 17 tematiki si maškar lende: 1. bašavne (40 reprezentacii), 2. holokausto (37), 3. lokalno pinžardo manuš (8), 4. religia (8), 5. lokalne romengo seripe (7), 6. romani kultura⁹ (7), 7. rasistikane mudaripe mamuj le roma (3), 8. romano authoro/poeto (3), 9. romano dombipe (3), 10. nacionaliteti (3), 11. '56 slobodipeske maripeske romane pinžarde manuša (2), 12. romane authora-sikljara (2), 13. romano sikljaro (1), 14. kon mule vaš e inundacia (1), 15. rateski akuzacia ando berš 1782 ando Kemence (1), 16. roma kon mule ando I. thaj II. lumako mudaripe (1), 17. rasistikano mudaripe (1).

Vasno si te phenas ke perdal o rodipe but romane reprezentacii dikhlam kaj ungriko iskiripe/ramosaripe sas (maj but kasave sas) ama numa cerra reprezentacii sas kaj paša o ungriko iskiripe/ramosaripe vi romano (4) vaj beašikano (2) teksto sas. Numa o seripe pala o romano holokausto ande Kalocsa sas kasavo kaj e lovarikano dialekto sas maj buxlo thaj jekh cikni tabla sikadas pe ungriko čhib, kon kerdas thaj širdisardas e tabla. Numa romani vaj beaš reprezentacia na dikhlam.

Maškar le 128 romane reprezentacii pe publikane placura na sakana žanglam te phenas kon kerde vaj kon širdisarde e romani reprezentacia. Ande 102 kazura žanglam te keras identifikacia thaj ande 41 kazura (komperacia te keras ko 102 itemo: 40, 19 procento) kon širdisardas (individualnes vaj diferentne organizacienca): o lokalno Romano Nacionalno Guvermentosa sas (angla o berš 2011 e Romano Minoritetako Guvermento). Kadalen- sar amare rodipesko kategoriako sistemo phenel- sa romane širdipeske dikhlam, sar le kodole romane reprezentacien saven romane civilne organizacii kerde.

⁹ Ande romani kultura andre si e muzika, e literatura, o dombipe, ama anda kodi alosadam len khrigal, ke pe thana le kulturalne butja korkore si, thaj ande generalno romani kultura kasave reprezentacii sikadam/thodam so ande jekh keren konekcia e romani kulturasa.

5. abra Kon širdisarde le romane reprezentacii pe publikane placura maškar le berša 1989 ži ko 2020

Ando rodipe dikhlam kon kerdas le maj bare širdisaripe ande palutne dešiberša. Šaj dikhas ke le romane nacionalne municipaliteti maškar le berša 2000-2010 sas le maj butjake ama lengi aktivitetura maj cerra si ande palune deš berša. Le romane civilne organizacii katar e režimesko paruvipe but thaj majbut butji kerde te širdisaren o vazdipe le romane reprezentacieng.

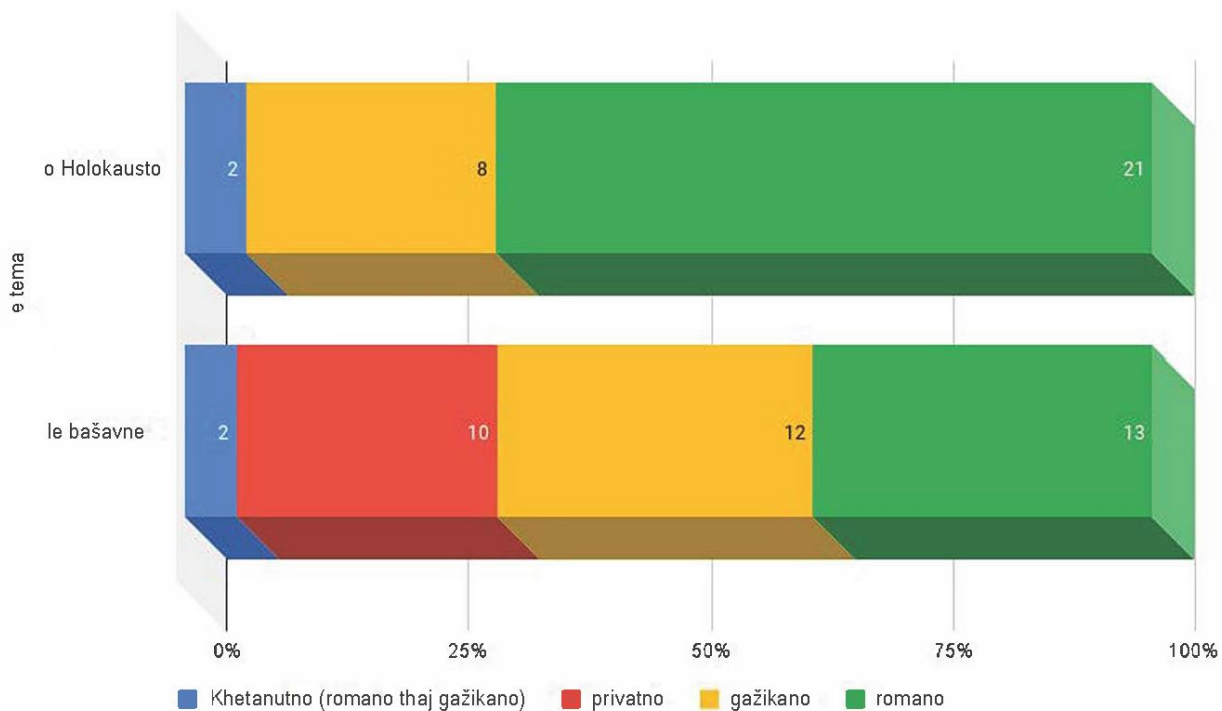
Le majbut gažikane reprezentacii (individualnes vaj ande organizacii) le lokalne (ande gava vaj forura) municipaliteti širdisarde. Numa o Cserdi gav sas kaver ke maškar le guvermentesko šerutne maj but roma sas sar gaže. Gažikane širdisaripeske dikhlam sa le reprezentacii pe publikane placura save le gažikane civilne organizacii, lokalne (gažikane) nacionaliteti vaj individualne kerde.

Paša kadi but reprezentacii dikhlam kaj khetanutne (romane thaj gažikane) širdisaripe vazdine reprezentacii, ama te dikhas le informacii šaj phenas ke vi kade le romane širdisaripe sas maj but-save romane reprezentacii kerde.

Kon širdisarde thaj maškar le romane reprezentacii kadala fakturi rakhlam. Le temi so le gaže širdisarde butivar jekhipe sikaven kodolenca so le roma širdisarde. Ama duj diferencii si: si temi, save bi romengo na kerdesas (sar le rasistikane mudaripe mamuj le roma vaj e rateski akuzacia ando berš 1782 ando Kemence), thaj si kasave temi save bi gaženge na kerdesas – miselake ande Nyíregyháza e Dardos Gyulasko seripe kon ando '56 slobodipesko maripe marelas pes.

Anda le 128 romane reprezentacii pe publikane placura le roma, gaže thaj kethanes (roma thaj gaže) ande kodi hatjarde jekh ke le bašavnenge thaj le romane manušenge, kon ando holokausto mule, si te keren seripe (anda 128 reprezentacii 76 reprezentacii), so ašilas (52 reprezentacii) le

temi diferentne si maškar le štar formacii- so phendam majanglal- thaj 15 kavera temi si (lokalne romengo seripe, religia, romani kultura, rateski akuzacia ando berš 1782 ando Kemence, rasistikane mudaripe, lokalne romengo seripe, romano authori/poeto, '56 slobodipeske maripeske romane pinžarde manuša, nacionaliteti, roma kon mule ando I. thaj II. lumako mudaripe, romane authora-sikljara, romane domba, roma kon mule ande inundacia.

6. abra Kon širdisarde le temi- o holokausto thaj bašavne

Anda le 128 reprezentacii pala 102 žanglam te phenas kon širdisarde len, so akanak iskirinas na sa pe reprezentacii si čače, ama sikaven jekh tendencia. **Le roma** ande seripeske reprezentacii kerde pala holokausto, romano authori/poeto, religia, lokalno pinžardo rom/ni, bašavne, seripe pala lokalne roma, rasistikane mudaripe, rateski akuzacia ando berš 1782 ando Kemence, roma kon mule ando I. thaj II. lumako mudaripe, romani kultura, ama na kerde reprezentacia pala '56 slobodipeske maripeske romane pinžarde manuša, nacionaliteti, romane sikljara, romane authora-sikljara. **Le gaže** reprezentacii kerde pala lokalne pinžarde roma, holokausto, romano authori/poeto, bašavne, ama na kerde reprezentacia pala religia, lokalne romengo seripe, romane sikljara, romane authora-sikljara, rasistikane mudaripe, rateski akuzacia ando berš 1782 ando Kemence, rasistikane mudaripe, roma kon mule ando I. thaj II. lumako mudaripe, '56 slobodipeske maripeske romane pinžarde manuša. **Kethane (roma thaj gaže)** reprezentacii kerde pala le bašavne, lokalne pinžarde roma, holokausto, rasistikane mudaripe, ama na kerde pala religia, romano authori/poeto, lokalne romengo seripe, rasistikane mudaripe, rateski akuzacia ando berš 1782 ando Kemence, roma kon mule ando I. thaj II. lumako mudaripe, romani kultura, nacionaliteti, '56 slobodipeske maripeske romane pinžarde manuša, romane sikljara, romano authori-sikljari.

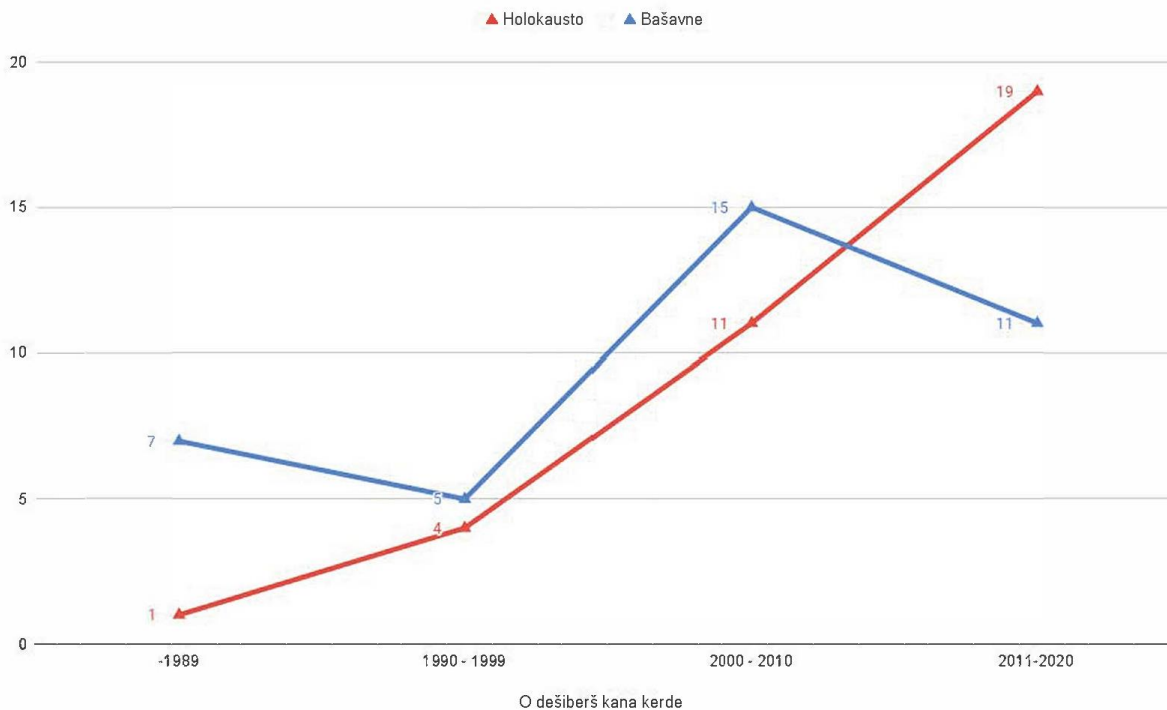
Le **individualne** reprezentacii kerde pala le bašavne, lokalne romengo seripe, romani kultura, romane sikljara, religia, romane authora-sikljara, ama na kerde seripe pala o holokausto, rasistikane mudaripe, lokalne pinžarde roma, romane authori/poeto, rasistikane mudaripe, rateski akuzacia ando berš 1782 ando Kemence, roma kon mule ando I. thaj II. lumako mudaripe, nacionaliteti.

Anda 128 reprezentacii pala 118 žanglam te phenas kana kerde len: ando angluno parto ando XX. šeliberš numa pala bašavne kerde seripe (1 reprezentacia), ando dujto parto ando XX. šeliberš (ži ko 1989/90 režimesko paruvipe) inke numa pala bašavne kerde seripe (6 reprezentacii), ama ando berš 1968 ande religiaki tema (1 reprezentacia) thaj ando berš 1984 pala o holokausto (1 reprezentacia) kerde pe publikane placura thaj ando berš 1982 pala e rateski akuzacia ando berš 1782 ando Kemence kerde (1 reprezentacia).

Ande berša 1990 pe publikane placura pala kadala temi kerde seripe: bašavne (6 reprezentacia), holokausto (4), lokalne romengo seripe (2), religia (2), '56 slobodipeske maripeske romane pinžarde manuša (1), roma kon mule ando I. thaj II. lumako mudaripe (1), romano dombo (1), lokalne pinžarde roma (1), romani kultura (2).

Ande berša 2000-komperacia te keras le palutne deše beršenca- sas temi so maladyile, ama sas vi njeve temi, kade žanas te keras konkluzia: bašavne (14 reprezentacii) holokausto (11), lokalne romengo seripe (4), romani kultura (2), nacionaliteti (2), lokalne pinžarde roma (2), romane dombi (2), 56 slobodipeske maripeske romane pinžarde manuša (1), religia (1), romano authori-sikljarno.

Ande berša 2010 inke sas kana le temi maladyile le palutne deše beršenge tematikasa, ama kerdile kasave njeve temi save jekh njevi piktura sikadas pala le roma ando Ungro: holokausto (18), bašavne (11), lokalne pinžarde roma (5), rasistikane mudaripe (3), romano authori/poeto (3), romani kultura (3), religia (2), romano sikljari (1), romano authori-sikljari (1), nacionaliteti (1), rasistikane mudaripe (1).

7.abra E vremako paruvipe ande tema: holokausto thaj bašavne

Anda le berša 2020 (maj xurdikanes kathar o 2021) pala 10 romane reprezentacii pe publikane placura žanas: 1. Budapest VIII. krujalo (Váradi vulica 15/a)- romano holokausto- seripeski tabla, 2. Budapest VIII. krujalo (II. János Pál pápa agrin)-rasistikane mudaripe mamuj le roma, seripeski tabla, 3. Cserdi- Bogdán László-seripeski tabla, 4. Hódmezővásárhely-romano holokausto-seripesko keripe, 5. Kaposfő-romano holokausto-seripesko keripe, 6. Kisbér- romane bašavnengi seripeski tabla, kon ando Kisbér trajonas, 7. Mátraterenye (Homokterenye)-romane mule bašavne, seripeski tabla, 8. Miskolc- romano holokausto-seripesko keripe (skulptura), 9. Szeged-Dankó Pista-monumento, 10. Budapest XIII. krujalo- Cziffra György-skulptura. Anda 10 keripe pala 7 šaj phenas: Romano Minoritetako Guvermento/Romano Nacionalitetako Guvermento thaj romane civilne organizacii širdisarde len, anda kadi le romane komuniteti aktivnes širdisaren romane reprezentacii pe publikane placura. (Ando berš 2020 jekh njevi seripeski tabla širdisarde vaš o Puczi Béla, ama na ando VI. krujalo, ba ando XXII. krujalo, ando Budafok-Tétény, so o Romano Nacionalitetako Guvermento ando XXII. krujalo širdisardas. E seripeski tabla gata sas, ba ando berš 2021 inke na vazdade la (kana iskirisardam e pustik) ke o Guvermento/forosko kher ando Budafok-Tétény thaj o Romano Nacionalitetako Guvermento na hatjarde jekh ande kodi tema, kaj te vazdaven e tabla ando XII. krujalo).

Le informacii sikaven, ke kathar o XX. šeliberš ži ko 1989/90 režimesko paruvipe majfeder pala le romane bašavne kerde reprezentacia ando Ungro, thaj kade sas vi ande berša 1990, 2000 thaj 2010. Ande Kádár-vrema aba sas jekh njevi tema, o holokausto, ama maj vasni tema ando 1990 berša kerdilas thaj ande berša 2000 jekh vasno kotor sas ande seripeski politika.

Šaj phenas ke kathar le berša 2010 e rasistikane mudaripe mamuj le roma but vasne kerdile, ama kadalengi reprezentacia maj cikni si sar e holokausteski thaj pala le roma kon ando '56 slobodipesko maripe marenas pen naj vaj numa cerra seripe si.

7.3.4. Gindisaripe pala le romane reprezentaciengi empirikalne rezultati

Amare eksperiencii krujal duj punktura sikavas perdal e butji pala romane reprezentacii pe publikane placura:

Anglunivar, le reprezentacii majfeder pala romane bašavne sas vaj pala o romano holokausto. Šaj lošavas ke (te na dikhas e datengi baza po internet thaj le xainga) pe maj but thana, pe 92 thana rakhlam seripeski tabla, so maj but si so žanglam, thaj pala soste niš amen thaj niš o romano mižgipe na žanglas (vaj numa cerra) vaj na sas e informacia pe jekh than kidime. Kadala reprezentacii-anda kadi- na žangle te aven jekh kotor ande khetanutno romano seripe niš pe komunitetako, niš pe societetako niveli. Pe maj but thana rakhlam romani reprezentacia sar gindisardam, ama kado numero vi kade (te dikhas vi le datengi baza thaj xainga: 128) cikno si so le roma žanen pala e reprezentacia ande ungrika gava, forura. Anda 3200 ungrikane gava thaj forura ande 2000 gava thaj forura žuven roma, thaj ande 1100 gava, forura si romani advokacia (minimum o lokalno romano nacionalitetako guvermento). Akana khonik na žanel te phenel ke maškar le 1100 gava, forura pe sode si civilno romani organizacia paša o lokalno romano nacionalitetako guvermento.

Te dikhas le gava, forura kaj si advokacia (1100) thaj le romane reprezentaciengo numero pe publikane placura, 128, numa 11,63 procento si, so but cikno si, te dikhas ke romano civilno mižgipe aba 30-35 beršengo si thaj o sistemo le nacionalitetengo guvermentosko 25 beršengo si.

Le duj temi: o seripe pala le romane bašavne thaj o romano holokausto duj rezultati den.

Le romane bašavne si kodola manuša, kas e majoriteta primisarel bi pharipengo. But misela rakhlam pe kadi, thaj but romane komuniteti na ašen korkore kana seripe kamen te vazden, pe kadi laši misal si o foro Makó, Hódmezóvásárhely thaj Szeged kaj but pinžarde romane bašavnenge vazdade laše kvalitetake seripe, monumentura (ando Szeged: vaš o Dankó Pista, ando Makó vaš o Fátyol Mihály, ando Hódmezóvásárhely vaš o Czutor Béla). Pala kadala seripe laši thaj bari societetaki thaj politikalni zor si thaj dosta love, thaj vi gažikani žutisaripe.

Kana dikhas sa le seripeske thana, šaj phenas ke kana numa roma širdisarde le seripeske thana, kodola maj cikne thaj maj čorre niveleske si, ke na sas len dosta love. Maj butivar seripeske tabli vazdade vaj seripeske kašta pe soste na trubun but love. Na rakhas kasavo than kaj le roma širdisardenas jekh romano monumento. Numa duj bare regienge hakajenge forura si, e Nyíregyháza thaj o Nagykanizsa kaj ande berša '90 but love dine te keren seripe pala o romano holokausto.

Kana le romane Bašavnengo seripe dikhas, sas gaže kana love dine vaj žutisarde o proceso, ama o seripe pala o romano holokausto majna numa roma širdisarde. Vi kathe sas cerra gaže kon vazdade (miselake: ando Istvándi, Komárom, Szigetvár vaj Torony). Pe bute thana na žanglam kon širdisarde o seripe, numa roma, numa gaže vaj roma thaj gaže kethane.

Si te phenas pala o rodipe: naj sakofelo lašo ando seripe pala o romano holokausto thaj ando proceso te manuškano hakaj te kerdyol andar o seripe, ama but lašipe pecisajlas perdal le vreme. Na žanglam khanči

pala e tema ži ko '80 berša, ba akana pe bute thana le romane komuniteti širdisarde te keren seripeske thana thaj dine pengi zor, energia thaj love- so but šukar thaj bari butji si.

O kaver so kamas te phenas, ke na numa le gažengo žutisaripe naj ande romane reprezentacii pe publikane placura, ba niš o romano mižgipe na šudas ande pesko centro e tema.

O romano mižgipe ando Ungro but kovlipe sikavel, ba but laši butji kerdas ande palune tranda berša, majfeder perdal o romano civilno sistemo- miselake kana širdisarde vaj paruvde le hakaja. Vi kodo pozitivno si ke perdal le trendura siklipeske thana, komunitetenge khera kerde, kulturalne, literaturake, dombikane programura kerde, šaj phenas ke pe jekh „moda” line sama, thaj ando mižgipe diferentne temi sas vasne. Si te phenas ke akana kodi dikhas ke niš e oficialno politika niš o romano mižgipe na las sama pe romani reprezentacia pe publikane placura sar majvasni butji.

Anda kadi bi planengi si kaj, kana thaj sar kerde/keren romane publikane reprezentacii. Vi kodo fakto si ke but romane reprezentacien na len sama thaj pe but thana- miselake po Szigetvár thaj ando Lengyel- kasave romane reprezentacii rakhlam savengi nasul sas lengi kondicii.

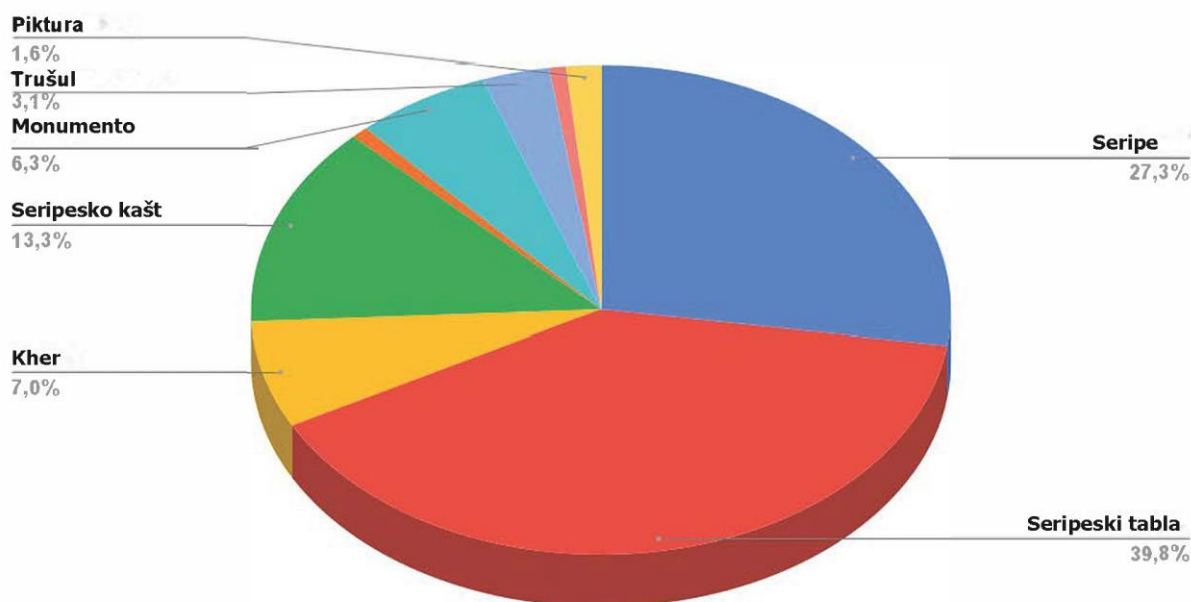
Ando romano mižgipe- kathe hatjardon le civilne organizacii thaj vi le nacionalitetengo guvermento- adyes naj institucii vaš e kultura, seripeski politika thaj mule- sar si ande majoritetaki societeta. Na žanas te phenas kasave komisii, butjake grupura -thaj love pe kadala- niš ande civilno societeta thaj niš ando Themutno Romano Guvermento.

Perdal amari eksperiencia šaj phenas e konkluzia: le roma vaš pengo minoritetikano statuso na žanen sama te len pe romani reprezentacia pe publikane placura. Anda kadi kadala (adyes) numa ad hoc vazdadyon, ke but mol pe lokalne šerutne sar keren butji kethane le romenca thaj sar den lenge than korkore te anen decizii pala le reprezentacii thaj pala o vazdipe. Ke pustik, sar jekh „atačmento” dam kazura, kaj si o kazo pala o Salgótarján so šukares sikavel e khetanutni butji le romenca. Ande regiako centro ando Nógrád le lokalne šerutne puterde si pe butji le romenca ke o Salgótarján jekh centralno foro kerdilas le romane reprezentaciengo. Ama vi kothe dikhlam: vi kothe na sas partnera¹⁰ te keren jekh seripe vaš o Danyi Zoltán, kas le skinheadura mudarde. O Miskolc-te dikhas le romane reprezentacii-jekh nasul misal si.

7.3.5. Le ungrikane romane publikane reprezentaciengi estetika

Perdal o rodipe ando Budapest thaj ando them rodam le reprezentacii, seripeske thana thaj fotografii kerdam pala lende ba ande pustik dikhas e estetika le reprezentacienge, seripeske tablenge thaj monumentenge, ke e estetikani analizacia but vasno si ande marginalizacia, so kamas te sikavas ando rodipe. Te vakeras pala e estetika vasno si ke kodi gindinas ke ande maj but kazura na, ande kavera kazura numa cerra si e kvaliteta laši- te dikhas le ekspertikane punktura. Trubul te phenas ke si vi kasave seripe kaj kadi naj čačo. Perdal o rodipe dikhlam nasul kondiciake reprezentacii, „laše” reprezentacii so garuvde thaj vi le šukara reprezentacii so vasne si e komunitetake.

¹⁰ Pala kado misal maj xurdikanes vakeras ande laše kazurengo parto.

8. abra Le romane publikane reprezentaciengje tipura

Po zido ando Themutni Romano Guvermento o seripe pala o romano holokausto sikavel e problema ke jekh majna mainstream institucia sar na lel sama pe estetika, so laše šajipe avenas te seron pe romane historikane momentura. E paluni kaza- e romane publikane reprezentaciengje konsistencija-šaj dikhas pe kavera reprezentacii sar o holokaust seripe ando Szigetvár vaj o seripesko kašt vaš o Nagyidai Sztojka Fardi ando Uszód, ba e romani komunitetake but mol lengi reprezentacia laši tematika te sikavel pe publikane placura.

Po zido ando Themutno Romano Guvermento, pe jekh kalo granitikano barr somnakune lavenca kadi šaj ginavas: „SERIPESKI TABLA/ PO ROMANO HOLOKAUSTESKO 60. BERŠ/SERIPE KON TRAGIKANES MULE/ PATJIVASA VAZDADAS/ANDO BERŠ 2004. JULIUŠ 31-TO DYES// THEMUTNO ROMANO GUVERMENTO THAJ E NACIONALNO MINISTERIA VAŠ E KULTRURALNO BARVALIPE”. Tela kadi trin karfin pe soste čepani šaj šuven. Perdal amaro rodipe kado sas numa kasavo seripe kaj e vorba SERIPESKI TABLA sas e maj bari, kade sar pe jekh khelipesko than pe dolelin iskirime avelas „dolelin”. Kaver so but interesanto sas, ke e data thaj kon vazdade (Themutno Romano Guvermento, Ministeria) kasave vasne si sar o seripe. Numa anda kadi phenas sar precedenso ke Themutno Romano Guvermento (sar majanglal phendam) musaj avelas misal te avel laše ideanca kavera majbut, sar jekh miji romane guvermentonge.

Sas kaza kana na dikhlam sostar vazdade e reprezentacia. Anglunivar -te na žanglam khanči pala e vazdipeski motivacia- na das amenge jekh klaro mesažo. Naj dosta e informacia. Maj butivar kadi sas e problema.

Vaš o romano holokausto ando Ungro but seripesko kašt thaj tabla si maškar le berša 1994 thaj 2020, kaj palpale aven le simboli: e rota, le šinja kaj o zibano phirel. Kathe phenas: vasno si ke sakon te hatjarel o mesažo ke butivar na sas klaro jekh manušeske kon na pinžarel le romen, soski konekcia si maškar e rota, le roma thaj lenge pharipenca ando XX. šeliberš.

Te naj iskiripe so mišto dičol, kana naj klaro o mesažo, kade maj cikni si e informaciako barvalipe. Vasno si ke jekh lašo monumento, publikani reprezentacia, muzika atunči si šukar kana mišto si e kompozicia-numa na le kanenge, ba le jakhenge žutinel. E kompozicia laši, klaro thaj uži trubul te avel. Kon kerel si te pinžarel e tema xurdikanes. Šaj aven but seripe pala jekh kontento, anda kadi kon kerel mišto si te hatjarel e tema, e butji. Miselake „o horno” butivar šaj dikhas sar holokaust-simbolo. O artisto si te rodel sar te phenel užes, sakon te hatjarel o mesažo, le diferentne materii (po kašt, metalo, barr), o than thaj e perspektiva. Trubul te žanel: kathar dikhen o seripe, sar žanel te xutrel e atencia, sosko dural si te dikhen e reprezentacia te hatjaren la? Pe kasave pušipe si te gindinel o manuš kana ande planengi proceso si.

O artisto maškar o hatjaripe thaj superficialipe si te rakhel -ande laši situacia- e kompozicia so originalno si. Vi dural interesanto si le manušenge. Kathe si vasno e thanesko pušipe. Le publikane reprezentaciengo, tablengo than o lokalno guvermento del. Kana decizia anel e guvermento sama lel pe reprezentaciako lungipe, boxlipe, materia, statistikane kvaliteti, targeto. O than sar jekh limito si ande šajipe. O lungipe, boxlipe vasne si thaj sar dičol ando environmento. E materia vasni si: miselake o kašt maj tato hatjaripe del, o barr thaj o metalo maj šudre si, ba e kaštesa maj but problema si. Kana butji keren e kaštesa maj kovli si ama perdal le berša sama trubun te len pe kirme thaj pe nasul vremea.

7.3.6 Phenipe, atenciako vazdipe, seripe

Maj butivar le maj bare reprezentacii vaš le I., II. lumako mudaripe, '56 slobodipesko maripe si kaj šaj dikhas romane inkestenge nava. Lengi nacionaliteta numa penge familiake nava sikaven, kaver na. Kade dičol ke na kamen le pinžarde manušen ande „nasul situacia te anen”, te phenen ke roma si le. Le majoritetako gindisaripe pala e vorba 'roma' sar anavni dikhen thaj na jekh nacionalno grupa, majfeder sar jekh socialno kategoria.

Si kas „primisarel”, „vazdel” ke peste e majoriteta: kade kerdilas o „maj baro ungrikano bašavno pe gitara” o Radics Béla, kon ando Angyalföld žuvelas, o Bihari János o „ungrikano Orfeusz” tmd. Len e anavni so indikatoro kerdilas, ama le romenge trubunas le pozitivne pinžarde manuša, artistura, pe kaste phutjarde šaj aven.

Le 128 reprezentacia pala soste registracia kerdam, sar majanglal phendam sa, vaj but maškar lende-mamuj le romenge hakajenca- ande nasul kondicia si. Čače-j ke si vi kasave reprezentacii save ande laši kondicia si, ama maškar lende but si kasave saven but manuša na dikhen. Te sikavas kadala kazura (perdal diferentne dikhipe) 16 gavenge, forenge (kaj roma si) reprezentacii sikavas:

Lengyel (Tolna regia): O maj originalno artistikano iskiripe, seripe ande jekh murmunco/limoresthan si. Ando Lengyel le šingale mudarde le romen-kathar o 1 beršeske ži ko 69

beršenge romen. Kasave bare doša šaj sas len vaš soste le „hakajenge manuša” sa e familia mudarde sar ande maškarutne šeliberša? O seripe jekh brigali reprezentacia si pala o bi hatjardo nasulipe. Estetikanes šukares kerde e seripesko kašt, ande agrin avri boldo/lisardo, iskirime si le mulenge nava thaj lenge berša pe tabla thaj opral jekh jag kerde andar kašta. O seripe maj palal si ando murmunco. Korkores. O kašt nasvalo si, na lel sama pe leste khonik, sar kodol manušesko odyi, kon maj palal šudas les ando murmunco. (121. rig)

„Salgótarján, le romane seripeske centralno foro” (Nógrád regia): O foro but phutjardo si po Balázs János (1905-1977) kon artisto sas. O monumento paša le panel khera si thaj vi informaciengi tabla si paša leste. E bronzikano skulptura o Szabó Tamás kerdas, kon Munkácsy Mihály-pursakesko artisto si, kon vi ando MMA si, ando berš 2006 kerdas. Le Balázs Jánoskeske piktorenge reprezentacii vi pe lesko kher šude kade jekh avrutni ekspozicia kerde. Zurales šukar butji, seripe si. Si te sikavas: le Szepesi Józsefeski seripeski tabla, kon poeto sas, e Oláh Jolánaki seripeski tabla andar barr. Lake romeski, le Balogh Balázs András artistaski tabla xasajlas, inke naj les njevi tabla. E Gabora Károlyeski tabla kon romano lavutari sas, pe lesko kher si. E Evangelikane Phralenge Khetanipe jekh seripeski tabla kerdas vaš o romano holokausto so ande zibaneski stacia vazdade (so but žene andre mejaren), ande jekh panel khereski angluno etažo Romano Keripesko/Kethanimasko Than kerde, ande forosko centro jekh seripeski tabla šude pala o romano holokausto (155. thaj 159. riga).

Kevertmes (Békés regia): O Kevertmes jekh gav si paša le Romaniaki granica, kaj 2000 manuša žuven. Le lokalne roma e Sunto Mariake kerde jekh seripe anda gipso thaj makhlo barr ando berš 2014. O iskiripe (sar le patrana sikaven): F.L. B.A. B.J. thaj K.Z. romani minoriteta (došasa iskirisarde pe ungrikani šib). Naj vasno kon kerdas e doš, le roma vaj o butjari, tubulas korekcia te keren. Pe publikane placura, ande školake pustika naj slobodo te aven doša vaj nasula informacii (191. rig).

Várpalota (Veszprém regia): O Grábler-dorav si le ungrikane romengi dujto maj baro murmunco pala o Csillagerőd ando Komárom. Pe lengi tragedia jekh barr serol. Le mule na xuterde niš jekh cerra patjiv. Inke na line le mulen avri anda o murmunco, o dorav sordilas pe lende thaj o agrin kaj o murmunco privatno si. E seripeski tabla pe jekh barr si, 100 meterenca maj dur pe strada, pe leste jekh kvotacia¹¹ kathar o Choli Daróczi József *Ingerde le romen* poezia. Naj patjivali butji-phares žanen te rakhen la. O Csillagerőd pala soste iskirindam majanglal o maj baro romano murmunco (sar žanas) si vaš o holokausto ando Ungro. Ando jivend ando berš 1944 šavore, deja, inkeste kon našle, murša pahunde pen, mule kathar e bokh tela o čeri. Akana rekonstrukcii keren ko Csillagerőd thaj pušipe si ke le seripe palpale ingren vaj na (107.rig).

Zalaegerszeg (Zala regia): O seripe e deportacia sikavel thaj kana ažukarenas pe deportacia. E bronzikano skulptura vaš o holokausto jekh kompozicia si pala „e dej thaj lako šavoro”, laši kvalitetaki si thaj pe lašo than si pe zibaneski gara/cirdelinjako maj vasno than (97. rig).

¹¹ „Le bute romen sa ingerde,/bare xoxojen te bunžaren./ O baro xoxoj lokhes xoraren,/paji sordyol andar e xor.” (O boldipe e poeziake kerdas pala e ungrikani čhib pe romani čhib e Ferkovicsné Vajda Melinda).

Nagykanizsa (Zala regia): o seripe anda kašt si, so amen phares hatjardam thaj pe but nasul than si. Ba o Bogdán János Kethanipesko Kher- bibliotekasa, školake klasenca thaj o lokalno muzeumosa-laši misal thaj butji sikavel averenge. (92-93. rig)

Galambok (Zala regia): O „romano barok” po holokaustesko seripe jekh cerra but si e ornamentika. O romano guvermento vazdazdas o seripe ando berš 2017, opral po seripe jekh rota si drakhenge patrenca. Na hatjardam so si e konekcia maškar e rotaki lampa, e vering so ande berša 1970-80 sas jekh moda thaj maškar e tragedia. Tela leste jekh xojarni romni del čuči peske „zurale punrengone” cine šavoreske. (91. rig)

Nyíregyháza (Szabolcs-Szatmár-Bereg regia): Kathe vazdade majanglal holokaust seripe le romenge. Andar barr kerde jekh vurdoneski rota. Kana maj pašal dikhas o seripe, manušengo šere dičon ande rota. Ziand si ke numa ando murmunco tordyarde kado seripe. (173. rig)

Alsószentmárton (Baranya regia): O romano holokaustesko seripe cikno, ama šukar seripe si. Palal naj khanči, anglal fimlali marmura si, iskiripesa. (110. rig)

Szigetvár (Baranya regia): O Kosztics László jekh bare talentesko romano artisto si, pinžardo butjarno si ando folkloro, but ekspozicii sas les aba. Vov kerdas o holokaust seripe ando Szigetvár so adyes aba pharrado si. Kade gindisaras ke vandala phagle le vasta anda o seripe, so trubulas te njevaren thaj te lašaren o pharripe. (133. rig)

Pécs (Baranya regia): O Horváth Zoltán, monumentesko artisto- kon ando Mohács žuvel- kerdas o holokaust seripe ando Pécs, so but lašo si, šaj phiren krujal o monumeno so jekh historia phenel, ama ziand si ke pe nasul than si. (127. rig)

Mohács (Baranya regia): O Horváth Zoltán kerdas le seripeske tabli vaš le bašavne ando Mohács, so o lokalno romano minoritetako guvermento kerdas. O prezidento o Kovács István bašavno si, anda kadi naj njevi butji, ke le bašavnenge seripe vazdadas: vaš o Gertner János, kon pe harfa bašavelas, vaš o Peti Bogdán Péter, kon pe tambura sas primaši, vaš o terno „Peti” Kovács István Cini, kon pe harmonika bašavelas. O portre-seripe so o Horváth kerdas but lašo si, kade mezinen sar le bašavne. Paša kadi zurales šukar si, ke ando foro si jekh Klubesko Kher so pala o Szentandrásy István lias pesko anav, kon Kossuth-pursakesko artisto si. (122-124. rig)

Cserdi (Baranya regia): Ando gav but publikane reprezentaciji si, so o Bogdan László širdisardas, kon aba mulas, kon naivno societetako džantrikano manuš sas, guvermentosko šerutno, le gavesko godyaver rom, perdal e televiziako pinžardo manuš sas. Si jekh seripe so jekh globo formako xaing sikavel, soski thavdlin vrasardime si. Si inke holokaustesko seripe, trušul krujal kanrali sirmasa, cikno podo, so konekcia kerel maškar le manuša opral po paji. Si jekh Europaki mapa le uniake themenca. E koncepcia kathar o Bogdán László anda lašo jilo avilas, ama but žene na hatjaren la, so jekh misal si te na keras but reprezentaciji anda amare personalne, naivne gindisaripe. (114. rig)

Véménd (Baranya regia): angla o Romano Minoritetako Guvermento jekh purano seripesko kašt si. E kompozicia sa ranga si ama vi kade šaj kamen les. (136. rig)

Rinyaújlak (Somogy regia): Šukar thaj godyaver idea: romano skanzeno trine kherenca, bovesa, thaj jekh thanesa kaj šaj keren jag. (130. rig)

Budapest, Romane Bašavnengo Parko: Dore e maj bari reprezentacia si, ama vi but doša sikavel: O Boross Lajos 'ss'-sa iskirinlas pesko nav (na jekh 's'-esa). Ba na kadi si e majbari doš, leski reprezentacia na mezil ke vov si. Naj dosta te keren e mustaca, e šor, e bala- kathar kadi maj but trubul. O romano pinžardo manuš, o Puczi Béla pe seripeski tabla po Nyugati placo -so o Kállai András romano skulpturengo artista kerdas- mezil ke vov si. Vasno si ande profesia ke anda profilo te na keren portrevo. O Buffó Rigó Sándor primaši anda kadi na mezil, ke vov si pe seripeski tabla. Na žangle te keren o phuro Járóka Sándoresko muj thaj falka. Našti pinžaras po Berki László thaj po Cziffra György. Po agor: sostar na po Mátyás placo kerde kado seripe, ke perdal but deše berša kothe sas e romane Bašavnengo centro? (82. rig)

8. Ilustrativne Kazura

8.1. Generalno introdukcia ke ilustrativne kazura

Perdal o themutno rodipe pala romane publikane reprezentacii rakhlam pozitivne, negativne thaj atipikalne (ande soste si pozitivne thaj negativne) misela pala o vazdipe le romane monumentenge, seripenge, seripeske tablenge thaj seripeske kaštenge.

Ande amari pustik sikavas tipikalne misela sar ilustracia ande soste o Salgótarján si e pozitivno misal, „o centro le romane publikane reprezentaciengé” (perdal o interju e Hranek Ferencesa thaj Berki Juditasa, kon romane ekspertura si ande Nógrád regia), o Miskolc sar nasul misal si, kaj e xaing o Váradi Gábor sas (paluno) prezidento kaj o Romano Nacionalno Guvermento.

Sikavas jekh atipikalno misal, ando Kemence, so bezex si, kaj but žene bisterde so pecisajlas ando berš 1782 rateski akuzacia ando Kemence, thaj maj zabades ando berš 1982, paleš angle line kadi tema. Brigaslo fakto si, ke o romano emancipaciako mižgipe numa pe oxto berša kerdas impakto pe romane thaj gažikane komuniteti thaj sa so pala kado žanenas -pe 30 berša- paleš bisterde. (O atipikalno misal o Bársony János minoritetengo rodari phendas ando intervju).

8.2. Salgótarján, o centro le romane publikane reprezentaciengé- Jekh pozitivno misal

Pala phutjaripe (roma thaj gaže kethane)

Ando Salgótarján ando berš 1990 širdisardas o romano mižgipe. Atunči vasno pušipe sas sar dičon/mezin le romane kulturalne barvalipe ando maj baro foro ande Nógrád regia. E Hranek Ferenceske, kon ande Phralipe¹² organizacia kerdas butji, vasno sas te primisaren le romen, kon sar vasne manuša ande societeta but butji kerde vaš o Salgótarján. Anda kadi vov thaj leske kolegi kathar le berša '90 but marenas pen thaj vakerenas le foroske šerutnenca. E lokalno romane mižgipeske niš atunči na sas thaj niš akana naj but love, anda kadi žangle ke le foroske but vasno kotor ašel, sar financialne sar humana butja te kamen te keren variso. O Hranek Ferenc phendas ke but roma žuven ande Nógrád regia, kon ingerde e vorba pala o Salgótarján vi atunči kana but žene

¹² Phralipe Independento Romani Organizacia: themutni romani civilno organizacia pe sistemsko paruvipe, so o Osztojkán Béla širdisardas ando berš 1989, kon romano autori, poeto thaj publikano manuš sas.

avral o Ungro na šunde pala o foro. Kasave kondicienca vakerenas le forosa te keren monumento vaj seripe le mule pinžarde romane manušenge.

O angluno padmad (40 beršenca maj anglal) o Balázs János -kon o maj baro impaktesko romano artista sas ande berša '70- seripeski tablako vazdipe sas (le artistesko murmunco), o dujto (paleš pala o Balázs János) e monumentesko vazdipe sas ando forosko centro. O dujto o romano mižgipe širdisardas, ama na korkores, kethane le foroske šerutnenca. O guvermento ando Salgótarján ande sako butji partnero sas thaj žutisarde e romen, anda kadi pala e poltikake manušengi decizia le guvermentoske ekspertura sa pengi zorasa (thaj inke lovenca) kerde butji te vazden o monumento vaš o Balázs János. E artistes bari patjiv si ke ando guvermento ando Salgótarján si jekh Balázs János-soba kaj diferentne eventura keren thaj ande lokalno muzeo si les jekh sadajekhutni ekspozicia.

Paša thaj pala o Balázs János kavera artistura avile kathar o Salgótarján (domba, poeti, authora), sar: Oláh Jolán, Balogh Balázs András, Szepesi József. Paša kadi vazdade jekh seripeski tabla vaš o Gabora János, kon bašavno sas, thaj ando foro vi jekh holokausteski seripeski tabla si.

E romani seripeski politika so drom puterdas ando Salgótarján ando 1990- to berš, na agordilas. Vi ando 2020 -to berš but vasno si ke le foreske šerutne sama len pe romane kulturalne barvalipe ando Salgótarján, so e Nógrád regiako centro si. Ando Salgótarján le seripeske thana but konekcia keren le Hranek Ferencesa kon ande Phralipe organizacia kerelas butji, thaj kon šerutno sas kaj o lokalno Romano Minoritetako Guvermento¹³, ba vi kaver organizaciji thaj manuša but butji kerenas. But vasni si te liperdol e Berki Judit thaj o Szomora Szilárd, kon pe regiako niveli kerenas butji ande Nógrád Regiake Romane Minoritetengi Poltikake Manušengi thaj Vakernengi Organizacia (NRRMPMVO).

Kodi filozofia si pala e romani komuniteta ando Salgótarján thaj pengi romani publikane reprezentaciji ke si te primisaren o talento bi nacionalitetako. Romano te si o artista, maj vasno si e komunitetake ke jekh pozitivno misal, jekh motivacia si le romenge, perdal soste šaj zoraren e romani identiteta. Perdal kadi e romani komuniteta šaj sikavel: si kasave roma pe save šaj aven phutjarde, so but vasno si, ke ande akanutni societeta le romenge maj but butji trubun te keren, te primisaren len.

Ando Salgótarján but vasno si te sikaven le romane publikane reprezentaciji thaj ande le gaženge gindisaripe te aven. Vi ande gažengi foroski identiteta jekh vasno kotor si le pinžarde roma kon ando foro, ando them thaj avral o them žuvenas thaj vi von primisaren len. Kade gindisaren ke phutjarde si pe roma kon pe publikane placura si sar reprezentaciji.

E romani komuniteta ando Salgótarján but čorri si, anda kadi čorripe na žanen sama te len pe seripe ke romane publikane reprezentaciji. Ama e butji kathar o Balázs János but vasno si le ternenge thaj

¹³ Po Romano Guvermento ando Salgótarján- sar ande politikaki praktika-si kana Romano Minoritetako Guvermento thaj si kana Romano Nacionalitetako Guvermento phenas.

phurenge, jekh kotor si ande pengi identiteta. E lokalno romani komuniteta žanel kon sas o Balázs János thaj sosko vasno si e romani komunitetake.

Ando Salgótarján e Hranek Ferenceske thaj leske kolegengi seripeski politika si te šuven luludya ke romane seripe. Adyes kamen te sikaven ande edukacia le foroske lokalne romane artisten. O Hranek Ferenc mangel te sikaven le romane dombenge pikturi kathar -o Salgótarján vaj Nógrád - ando njevo turistikano centro ando Salgótarján kaj šaj kerenas jekh galeria vaj internacionalne ekspozicii. Vasno si te phenas ke but puterde sas pe kadi le gažikane šerutne. Thaj sar majanglal phendam, ando Salgótarján si jekh Romano Artistikano Kher.

8.2.1 Pala e laž (le roma korkore)

E maj njevi lokalno seripeski tabla (2020) vaš o Danyi Zoltán vazdade, kas mudarde. Sar vakeren, o Danyi Zoltán jekh pačako, terno butjari sas, na azbadas khanjikas nikana. Ando 1992 sar gelas khere le skinheadura kecinas pen lesa, azbade les thaj kade marde les ke vi mulas. E seripeski tabla so pe martirikano meripe serol e Berki Judit thaj o Szomora Szilárd širdisarde e vakeripeske organizaciasa (NRRMPMVO). Kana vazdade e seripeski tabla ando 2020 e romani komuniteta pala 28 berša sikadas patjiv le Danyi Zoltáneske thaj leske familiake. Anda kadi vazdade pala but berša e tabla-maškar but butja- ke e Berki Judit kathar o foro ažukarelas pe angluno padmad. Ke o foro but aktivno si te keren romane publikane reprezentaciji. Ama kade mezinelas ke po Balázs János phutjarde si, ama po Danyi Zoltánesko pecipe, sar lažavo dikhen, anda kadi na kerenas khanči. Le rasistikane mudaripe mamuj le roma ande berša 2008-2009, dine zor e Berki Judita thaj lake koleguren te keren variso, ke „vi len si variko pe kaste si te seron”, thaj kade širdisarde e seripeski tabla vaš o Danyi Zoltán.

O seripe vaš o Danyi Zoltán aba kathar o berš 2015 manglas te kerel e Berki Juditaki organizacia. Vasni municia sas ke o Hranek Ferenc ande jekh kidas le njevimata ande media pala o Danyi Zoltán. Kade kethane o Romano Nacionalno Guvermentosa ando Salgótarján jekh grupa kerdilas thaj kerde o seripe vaš o Danyi Zoltán.

Kana kerde e tablako vazdipe vi ande media njevipe sas, ba but organizaciake doša sas thaj na kasavi bari si e tabla soski bari šaj avelas. Ando lokalno gindisaripe naj kasavi vasni e kaza, ba kamen te keren but civilne butja maj but žene te žanen pala e Danyi Zoltaneski kaza. Kana vazdine e tabla na sas kothe le foroske šerutne, ba duj politikalne grupura sas kothe. But šavoren ande kathar le školi ke mangle te sikaven lenge e romani seripeski politika thaj ke sostar si vasno.

8.3. Miskolc: e romani komunitetako maripe vaš o primisaripe- Jekh bibaxtali kaza

Ando Miskolc e Romani Nacionalitetaki Municipaliteta ando berš 2018 novembro 3, kana o šerutno o Váradi Gábor sas, jekh tabla vazdade vaš le rasistikane mudaripe po Nagycséc- pala deše berša-pe Romani Nacionalitetaki Municipalitetako zido.

Kana o Váradi Gábor las o šerutnipe kathar e Romani Nacionalitetaki Municipaliteta ando berš 2010, peske kolegenca kethane – le romenge kon ande Borsod regia, ando gav žuven- seripesko dyes kerdas o 3-to novembro. Pala kadi avilas e idea pala e seripeski tabla, te si seripesko dyes, atunči trubulas te avel vi seripe. Vi kade vasneske dikhen le seripeske thanen ba ando Miskolc naj

kasave thana save laše avenas te seron pe ungrikane roma kon tragikanes mule (miselake ando romano holokausto, rasistikane mudaripe mamuj le roma).

O Váradi Gábor kade gindisarel ke e Romani Nacionalitetaki Municipalitetako zido na o maj lašo than si jekh seripeski tablake. Sar phenel, mišto avelas te rakhen jekh than ande forosko centro, te na numa kodola manuša te dikhen, kon kothe žuven, ba sakon kon ando foro žuven. Te pe maj lašo than avelas ando centro, sakon šaj ašadyolas jekh cerra thaj šaj gindisarelas pala le tragikalne kazura. Kasave seripe mangel te keren so na numa serol, ba žutinel le manušen te seron. Kade gindisaren ke e seripeski tabla na numa pe mule manuša serol, ba jekh mesažo del, te na pecisajvel inke jekhvar e tragedia.

Anda kodi ašade o seripe numa deš beršenca maj palal vaš o rasistikano mudaripe ando Nagycséc ke maj anglal ando Diósgyőr-kaj o Romano Teatro sas- kerde jekh romano holokausteski seripeski tabla, kaj sas than po seripe. Ando Miskolc von sas le anglune kon kerder romani publikani reprezentacia. Pala kadi problema sas ke phangle e romani teatroski oficia, anda kade sas te ingren penca e tabla- kana sas jekh evento vaj seripe, kothe ingerde penca e seripeski tabla. Atunči avilas e idea te keren jekh tabla pe seripesko than thaj kaj šaj keren diferentne seripe.

Ando Miskolc sakana rodenas le droma sar te širdisaren kadala butja. Laši misal sikavelas e Idetartozunk Organizacia, ke lengi butji but zor das le romenge ande kadi kaza ando Miskolc.

O Váradi Gábor kodi phendas ke vasno si e komunitetake te serol pe komunitetake martira- thaj na numa le romenge trubulas vasno te avel. Le rasistikane mudaripe mamuj le roma trubundasas te sikavel ke kathe ingrel e rasistikani ideologia. Anda kadi avelas vasno te šuven e tabla ande forosko centro, ba vaš le but problemi so e lokalne autoriteti kerde, aba na širdisarde le roma. Kade ašilas e Romani Nacionalitetaki Municipalitetako zido, kaj bi problemenge vazdade e tabla.

Kana o Váradi Gábor sas o šerutno ke Romani Nacionalitetaki Municipaliteta, na bisterdas niš jekh seripe (ke Romani Nacionalitetaki Municipaliteti oficia vaj pe kavera thana) ke kodi phenel ke naj slobodo te bistren so pecisajlas ande berša 2008-2009. Naj slobodo te bistren so sas ande kadala berša, ba niš o holokausto naj slobodo te bistren: ando Miskolc e angluni seripeski tabla vaš o romano holokausto o Romano Teatro keradas. Ande Borsod regia, ando Miskolc but roma žuven, kon aktivne sas ando romano publikano trajo ba vi kade pala but berša le sistemsko paruvipe žanenas te vazden jekh njevi seripeski tabla. O Váradi Gábor kodi phenel ke (o lokalno autoriteto) maj bari butji kerdas krujal e tablako vazdipe so vi čače sas. Kana o Váradi Gábor širdisardas e butji, but dokumento pala planura, primisaripenge lila, oficialne lila mangle kathar leste, ama numa 60 miji forinto trubulas ko vazdipe. E Romani Nacionalitetaki Municipaliteta anda kadi andas e decizia ke pe pengo zido šuven e seripeski tabla.

Ba o foro lošalas e seripeske tablake. Ando berš 2019 novembro 3, kothe sas o forosko šerutno thaj lesko angluno kolego. Kadi sas e angluni kana andar e municipaliteta le maj bare šerutne gele po evento. Maj anglal e forosko šerutno niš jekhvar na gelas thaj niš na žanglas pala e seripeski tabla, thaj na sas lenge vasni. Kado dyes paruvipe sas: kana vazdade e tabla e municipaliteta pe publikane politikako niveli vazdas o seripe.

E seripeske tablako vazdipe numa cerra njevipe kerdas ande lokalno media. Vaš politikalne motivacia na las sama e foroski thaj e regiaki media, vi generalnes na den njevipe so pecisajvel ande Romani Nacionalitetaki Municipality ando Miskolc.

Ande romani komuniteta kon žanen pala e seripeski tabla (15-20 procento) lošaven lake, ba vi von phenen ke naj pe laše thaneste, ke pe foroske avrutno than si kaj niš na roma žuven. Le romane organizacii na žangle te len penge o seripesko than, ba kamle. Vaš komunikaciake doša thaj zil si pala kadi.

Maj vasno te avel e seripeski tabla, maj lašo than trubulas te rakhen lake, kaj šaj kerenas seripeske eventura pe soste e komuniteta šaj žalas. Maj zurales hatjaren le roma ando Miskolc ke trubul te maren pen vaš o maj lašo than. E seripeski tabla vi kade baro impakto kerdas pe gava, forura so paše si: le romane komuniteti vi ande kadala gava, forura kamen te keren kasave butja so le roma keren ando Miskolc.

Ando Miskolc si te phenas ke ando berš 2021 jekh romano holokaustesko seripe kerdas e Episztemé Organizacia. So ande nakhli vreme na kerde, akana kerde thaj šajipe dine le romenge te šaj seron ande avendipe.

8.4. Kemence – Seripengo vazdipe thaj bistrife – Jekh atiplikalno kaza

8.4.1 Kemence – Historia pala rateski akuzacia

Kana o II. József (1780-1790) sas o kraji le romenge na sas slobodo te dromaren aba perdal berša. Le autoriteti te trubulas vi zorasa ke jekh than „phangle” len thaj na mukhle te žan tar. Paša kadi na mukhle te vakeren e romani šib.

Pe kasave thanende sas te žuven kaj na sas aba slobodne phuvanutne phuva, kade na sas khanči ande soste šaj trajinenas. Penge tradicionalne butja so perdal o dromipe kerenas, aba na mukhle te keren, na sas lenge slobodo te kinen thaj bikinen, na sas slobodo butji te keren perdal o dromipe anda jekh gav ando kaver. Le romane komuniteti xasarde penge butja, penge šavoren line kathar lende thaj ke gaže dine len. Phende, ke love del o them vaš kadi, ama xoxavenas. Le hakaja mamuj le roma e Mária Terézia kerdas, thaj lesko šavo o II. József inke maj zurale hakaja andas.

Pala le hakaja mamuj le roma jekh bužangli idea sas. Sa le lurdipenge/xeladipenge, kade vi le ungrikane kurucenge trubulas jekh industria. Pala le lurde žanas le kovača kon sastrina, puškaki poš vaj khera kerde. Pala le lurde žalas o vurdon. Le foroske industrii kon pe jekh than kerenas butji, na žangle butji te keren le lurdenge. Le butja po drom- kovača, puškaki poš kon kerde thaj kon petala kerde le grastenge- sa roma kerenas, sas ke ande gava vaj perdal o maripe kana pala le lurde žanas. Bi kadala butja na žanenas te maren pen.

E Mária Terézia, o II. József thaj o II. Lipót žanenas ke le ungrikane šaj uštjen mamuj le austrikane thaj avenas len vi sastrina-anda kadi kerde le hakaja. Maškar le berša 1768 thaj 1784 kerde le zurale hakaja mamuj le roma. E regia trubulas te kerel notifikacia sode romane šavoren line kathar pengi dej thaj dad, kaj si le roma, sode žuven pe jekh than (na dromaren) vaj sode romen xuterde kon

dromarenas. Maškar le roma but bašavne roma sas vaj kovača vaj kon ande industria kerenas butji ba sa tala terori žuvenas.

Po milaj ando berš 1782 ande Hont regia kodi phenenas ke si jekh grupa savi čorel le manušen. Anda kadi le gaže line te roden so pecisajvel. So žangle: roma kon dromaren phagle ko masari thaj čorde les. Pala kodi vi len xuterde. Kadala roma slovakianes vakerenas kas line thaj ingerde ando Kemence, so o centralno foro sas ande regia.

Vaš o phagipe e regia phendas ke razia kerel. Le šingale kide sa le romen te sikaven ke vasne si le hakaja. Kade mezinelas ke na žangle sa le romen pe jekh than te phanden, anda kadi ande jekh khereski deri phangle len. Zorasa pušle len kaj si le manuša kon xasale. Marenas thaj furlazinenas len sastrenca, kikidipeske butjenca. Jekh rom aba bari dukh hatjarelas thaj kana pušle les kaj si le manuša kas čorde kodi phendas: na žanel te sikavel o than, ke sa xale le roma len. Pala kadi kadalesko than pušenas, thaj maj dur marenas len. Pe jekh-duj thana ingerde le romen-kaj kodi gindisarde kaj si le manuša kon xasale-kathar zumade te našen le roma, ama na žangle. Le gaže na rakhle khanči, niš manušen ba le romen marenas thaj furlazinas thaj „phende” ke „čačes” xale le manušen. O gažikano mujalipe 30 romen mudardas andar e Hont regia thaj andar le gava kaj xuterde le romen. Pe trine thana, Kemence, Bát thaj Csáb muderde len. (O paluno duj perdal e Ipoly len si, so adyes ande Slovakia si, ba o Kemence ando Ungro si). Ando Nyúzóvölgy ando Kemence šov romen mudarde, sas kas ande rota phagle thaj sas kas umblade.

Po agor ando XVII. šeliberš ande Europa e Dušlipeski Vrema sas, anda kadi bari senzacia sas ke ando Ungro ksasve romen mudaren kon manušen xale. Perdal le njevipe ži ande Viena gelas o pecipe. E stadyikesko kraji, o II. József manglas peske manušes te dikhel maj xurdikanes e kaza, ke na patjalas. O manuš phendas ke čačes mudaren le romen, ba le manuša na xasale, numa na sas kothe kaj rodenas len.

O kraji jekh lil iskirisardas thaj phendas te ašaven o mudaripe thaj pala kadi le regii -sar maj zurali birand -e robija šaj denas le manušenge. O kraji ašadas te zorasa pušen thaj maren le manušen thaj o mudaripe numa o amperato/prathagar šaj delas.

Vasno si te phenas: o amperato na le romen manglas te žutinel, numa peske themeski reputacia daravelas. Xojalas, ke manušen mudaren pe kaste kodi phenen ke manušen xan, ba na sas les interesi ke azbaven le romen, majfeder kodolen kon dromaren thaj na le gaženge keren butji pe phuva. Ba le roma le gavenge manušenge žutinenas thaj kadala gaže kamenas len. Le roma kinenas thaj bikinenas, vi le regii žutisarde len, vi hakaja sas le romen ke o vajda/bulibaša taksa potjinelas e regiake.

E historia ando Kemence bute bisterde ama le aktivistura ando romano emancipaciako mižgipe kerde jekh seripesko kašt. O proceso kathar o berš 1978 lelas pes kana le aktivistura romane maškarutne školake studenturenge ginavipesko tabori/kampo kerde ando Budapest. Kana o tabori ando Kemence kerenas jekh idea sas te keren jekh „gavesko-rodipe” le studentenca, thaj ingerde len ando Kemence kaj dikhle e gavesko trajo. Le manuša kon kerde o tabori rode vi le autoritetura. Maškar but žene e Bódi Zsuzsa žutinelas len kon ande kodi vreme romane kazengi sekretarica sas

ande Pest regia. Lake žutipesa vakerenas le šerutnenca ando gav te šaj ingren romane studenturen ando Kemence kaj šaj pušen pala e gaveski nakhli vreme, thaj le šerutne žutinen o programo.

Angla o tabori, ando berš 1978 o Bársony János, e Daróczi Ágnes thaj o Osztojkán Béla aba pinžarenas e historia pala e rateski akuzacia thaj vakerenas le Puskás Péteresa kon historiasa kerelas butji: po 200-to aniversari, ando avgusto-septembra ando 1982 trubulas te keren jekh seripe vaš le roma kon mule ando Nyúzóvölgy. O Puskás Péter phendas ke vi čače si jekh gav so vi adyes Nyúzóvölgy akharen thaj vov aba dikhlas e tema. Anda kadi mangle les te žal ando tabori te vakerel pala e tema, so thaj sar pecisajlas. O Puskás Péter ande kodola vreme ande jekh kaštengi fabrika kerelas butji thaj phendas ke ingrel jekh berand thaj le studentura šaj čolen thaj šaj keren jekh seripe ando Nyúzóvölgy.

Kade ando 1982 avgusto angla o dyes kana kerde e seripesko kašt, o Puskás Péter pala e rateski akuzacia vakerelas ando tabori, thaj le romane terne po kaver dyes vi gele ando gav rodipe te keren. Deš grupura kerde, trine-trine manušenca, gele ando gav, pušenas le manušen so žanen pala e rateski akuzacia thaj pe soste serol o gav. Pušenas vi pala e regiako kher so adyes škola si. Sa le grupura trubunde te keren trin vakeripe thaj sa le manuša phende ke mudaripe sas ando Nyúzóvölgy. Kana kerde le interjuvi le terne xanas thaj gele ando Nyúzóvölgy te vazden e seripesko kašt. Vakerenas thaj seronas pe mule po 200-to aniversari. O Kosár Ferenc čolelas o kašt. Jekh themutno njevipe iskirindas pala o seripe. Kana maj palal tabori kerde, phende ke paše si o Kemence, šaj žan kothe, ingren luludya thaj kade tradicia kerdilas andar o seripe. Vi ekskurzii ingerde kothe ba le gaže na but žangle pala o pecipe. Numa ando Kemence thaj le ekspertura kon pinžarenas e tema žanenas e historia. Maškar le roma- perdal le klubura thaj le romane intelektuala-maj dur žuvelas e seripesko seripe.

Kana palpale dikhas po 1982 kathar o 2021 si te phenas ke tromani butji sas seripesko kašt te vazden, te seron pe jekh azbavipe mamuj le roma. O sistemo mukhlas e akcia, akathe si sostar: ke o romano mižgipe aba zurali sas. Marenas pen vaš kodi te xosen andar o 1961 beršesko hakaj ke kodo si rom kon čorel thaj nasulimata kerel thaj (po agor e '70 beršeske) kerdas e koncepcia ke duj drom si angla le roma: asimilacia vaj integracia. Thaj integracia te keren atunči o manuš phutjardo si pe peste thaj pe peski kultura, historia. Anda kadi mukhle te keren klubura, muzikake grupura thaj te avel romano dombipe.

Pala e adyesutni luma: pala e rateski akuzacia ando Kemence cerra žene žanen, ba bute romane aktivistura si ando mižgipe. E kaza na kerdilas pinžardi ando mižgipe, vi kade ke aba 39 beršenca maj anglal kerde e seripesko kašt. Šaj pušas: ande paluni vreme sama las varikon pe kaza-ando gav, ande regia, ando them maškar le politikake manuša vaj autoriteti- te vakeren pala o seripesko than, te sama len pe seripesko kašt vaj te njevaren les. Pala kodi si amen informacia, ke o Puskás Péter-ži kaj žuvelas thaj kothe bešelas, perdal oxto berša-ži ko sistemasko paruvipe losarelas pe seripesko kašt. E seripesko kašt akana avral si andar o Kemence, pe privatno than, kade na žanen kothe te žan thaj sama te len pe leste.

9. Konkluzia

E pustik peske empirikalne rezultetonca pala le publikane reprezentacia ando Ungro but informacia del pe bibliografia ande kodi relacia- ke ando Ungro (thaj vi ande Europa) – anglunivar dikhel o pušipe kathar romano aspekto.

O rodipe sikavel: ando Ungro naj datengi baza niš virtualnes niš ande pustika pala romane publikane reprezentacii. Na sas pala e tema khanči ži ko berš 2018-niš ande romani niš ande gažikani komuniteta. Amari pustik njevipe kamel te sikavel thaj te phenel kana le manušenge kon ginaven das 164 itemo¹⁴ (kethane le tekstikane interpretaciasa) pala e romane publikane reprezentacii thaj pala le rodipeski konkluzia.

O rodipe sikadas ke majfeder kothe si romane publikane reprezentacii ando Ungro kaj maj but roma žuven, kaj cerra roma žuven, kothe naj vaj but cerra romane reprezentacii si. Le maj but publikane reprezentacii pe Mesmerigutno-Dunántúl si (Baranya, Somogy thaj Tolna regia), Mesmerigutno-Alföld (Bács-Kiskun, Csongrád-Csanád thaj Békés regia), Vordorigutno-Alföld (Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar thaj Szabolcs-Szatmár-Bereg regia), thaj po Vordorigutno-Ungro regia si (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves thaj Nógrád regia).

Vasno rezultato si ando rodipe: e gažikani komuniteta majfeder pe romane bašavnengi kultura kamel te zorarel, o romano holokausteski romani publikani reprezentacia majfeder le romenge si vasni. Kethane (roma thaj gaže) seripe kerde vaš bašavne, lokalne pinžarde roma, romano holokausto, rasistikane mudaripe mamuj le roma, ba butivar na lenas sama pe religia, romane authora/poetura, lokalne roma vaj pe le roma kon marenas pen ando '56 slobodisaripesko maripe.

Le informacii phenen ke kathar o angluno parto ando XX. šeliberš ži ko 1989/1990 sistemsko paruvipe majfeder bala romane bašavne kerde seripe ando Ungro, so kade sas ži ko 1990, 2000 thaj 2010 berša. E tema pala o romano holokausto pinžardi sas ande Kádár-vrema ama numa ande 1990 berša kerdilas publikani tema thaj ande 2000 berša jekh kotor kerdilas ande seripeski politika. O rodipe phenel ke le rasistikane mudaripe mamuj le roma ande publikano gindisaripe si, ama cerra publikane reprezentacii si ande kadi tema komperacia te keras le bašavnenca vaj e holokausteske seripenca, thaj inke maj cerra reprezentacia si pala le roma kon marenas pen ando '56 slobodisaripesko maripe.

Amare eksperiencii sikaven ke le maj bare seripe- ande romani tematika- numa le gaženge žutipesa kerde, ke le romen thaj le civilne organizacien maj cerra love si thaj anda kadi maj cikne seripe žangle te keren pala le romengi historia, trajo, dukha, laše butja.

Trubulas te keren jekh butjaki grupa vaj organizacia pala romani historia thaj seripe so sama lel pe seripe so aba kerde thaj so love rodel te keren njeve seripe, sistematikalnes kerel butji pala e publikacia ande mainstream thaj publikane datengi baza. Butji trubulas te kerel e grupa te keren politikane decizii thaj te lel e Themutno Romano Guvermento kadi butji ande pengo butjako plano, thaj te den love pe tema.

¹⁴ Ando Ungro ži ko berš 2018, 128 romane publikane reprezentacii si, plus ando Budapest inke 26 reprezentacii si. Sar žanas ando berš 2021 inke 10 reprezentacii dine perdal.

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra Roma köztéri reprezentációk elhelyezkedése Budapesten (2020)	14
2. ábra Roma köztéri reprezentációk elhelyezkedése Magyarországon (2020)	22
3. ábra A roma reprezentációk alapításának időbeni alakulása 2020. december 31-ig	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
4. ábra A roma reprezentációkon megjelenő tematikák megoszlása	23
5. ábra A roma köztéri reprezentációk kezdeményezőinek megoszlása 1989-től 2020-ig	25
6. ábra A holokauszt és zenész(ek) témák kezdeményezőinek megoszlása	26
7. ábra A holokauszt és zenész(ek) témájának időbeni alakulása	28
8. ábra A roma köztéri reprezentációk fajtáinak megoszlása	31

LE ABRI

9. *abra Romane reprezentacii pe publikane placura ando Budapest (2020)*
10. *abra Romane reprezentaciengi lokacia pe publikane placura ando Ungro (2020)*
11. *abra Le romane reprezentaciengi vazdipeski vreme ži ko 2020. decembra 31.*
12. *abra Le tematiki pe romane reprezentacii*
13. *abra Kon širdisarde le romane reprezentacien pe publikane placura maškar le berša 1989 ži ko 2020*
14. *abra Kon širdisarde le temi- o holokausto thaj bašavne*
15. *abra E vremako paruvipe ande tema: holokausto thaj bašavne*
16. *abra Le romane publikane reprezentacienge tipura*

BIBLIOGRAFIA

- Bak, Á. (2020). Public Statues and Second-Class Citizens: The Spacial Politics of Romani Visibility in Interwar Budapest. *Critical Romani Studies*, 1, 102-138
- Bogdán, P. (2021). A romák oktatása a pedagógiai szaksajtó tükrében 1978 és 1997 között. Magyar Pedagógiai Társaság. Budapest
- Bogdán, P., Molnár, I. G., Setét, J. (2019). Roma reprezentáció a magyar főváros közterein, Working Paper.
- Harlov-Csortán, M., Lajtai M. (2018). Romák a budapesti köztérben, Budapest, 2018 (A Tom Lantos Intézet „Romák a budapesti köztérben” című pályázati felhívásának keretében készült kézirat)
- Ligeti, Gy., Varga, I. (1998). Magyarországi cigányok, Körtánc Egyesület, Budapest (utolsó letöltés ideje: 2019.09.18.
https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/altalanos/kortanc_sorozat/magyarorszagi_ciganyok/pages/011_magyarorszagi.htm)
- Pénzes, J., Tátrai, P., Pásztor, I. Z. (2018). A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 58 (1), 3-26
- Shaheed, F. (2014). Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, United Nations General Assembly, 1

Seripeske thana ando Budapest

Seripeski tabla vaš o Lakatos Menyhért

Budapest, III. kerület

**Rác Gyöngyi Komunitetako Centro thaj o peripesko barr vaš o
Dráfi József**

Budapest, Újpest

Skulptura vaš o Bihari János

Budapest, Margit-sziget

Seripeski tabla vaš o Csemer Géza

Budapest, V. krujalo

Seripeski tabla vaš o Puczi Béla

Budapest, VI. krujalo, Puczi Béla placo

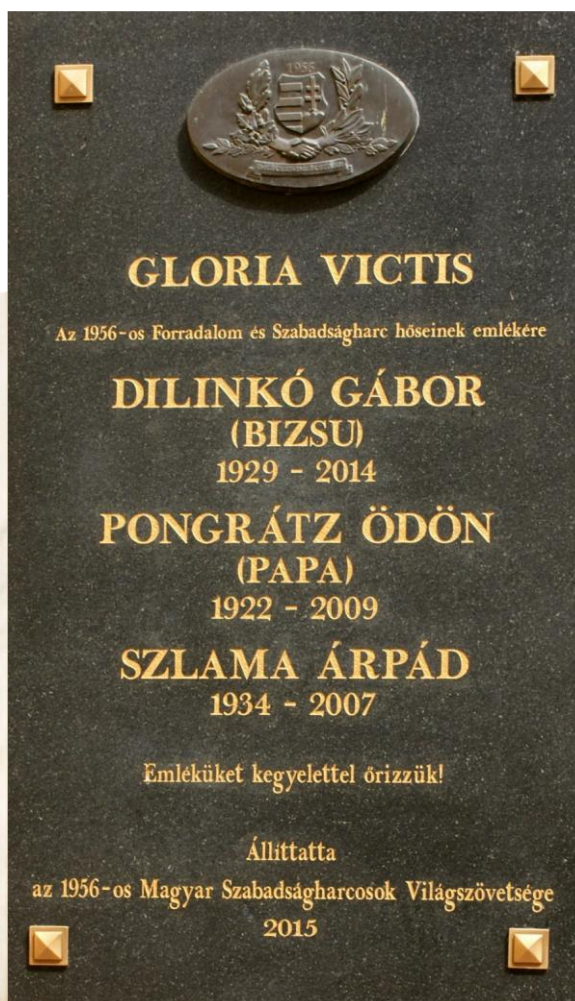
Seripeski tabla vaš o romano holokausto

Budapest, VII. krujalo

Seripeski tabli vaš e Szabó Ilona thaj vaš o Dilinkó Gábor

Budapest, VIII. krujalo

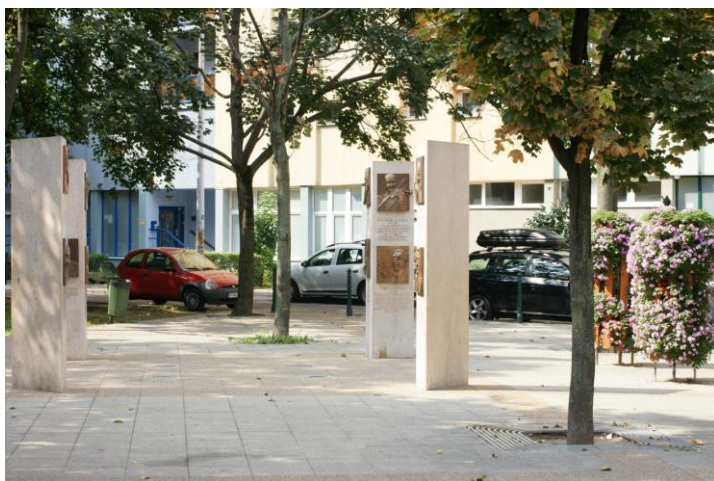
Seripeski tabla vaš o Pege Aladár

Budapest, VIII. krujalo

Romane Bašavnengo Parko

Budapest, VIII. krujalo

Seripeski tabla vaš o Péli Tamás

Budapest, IX. kerület

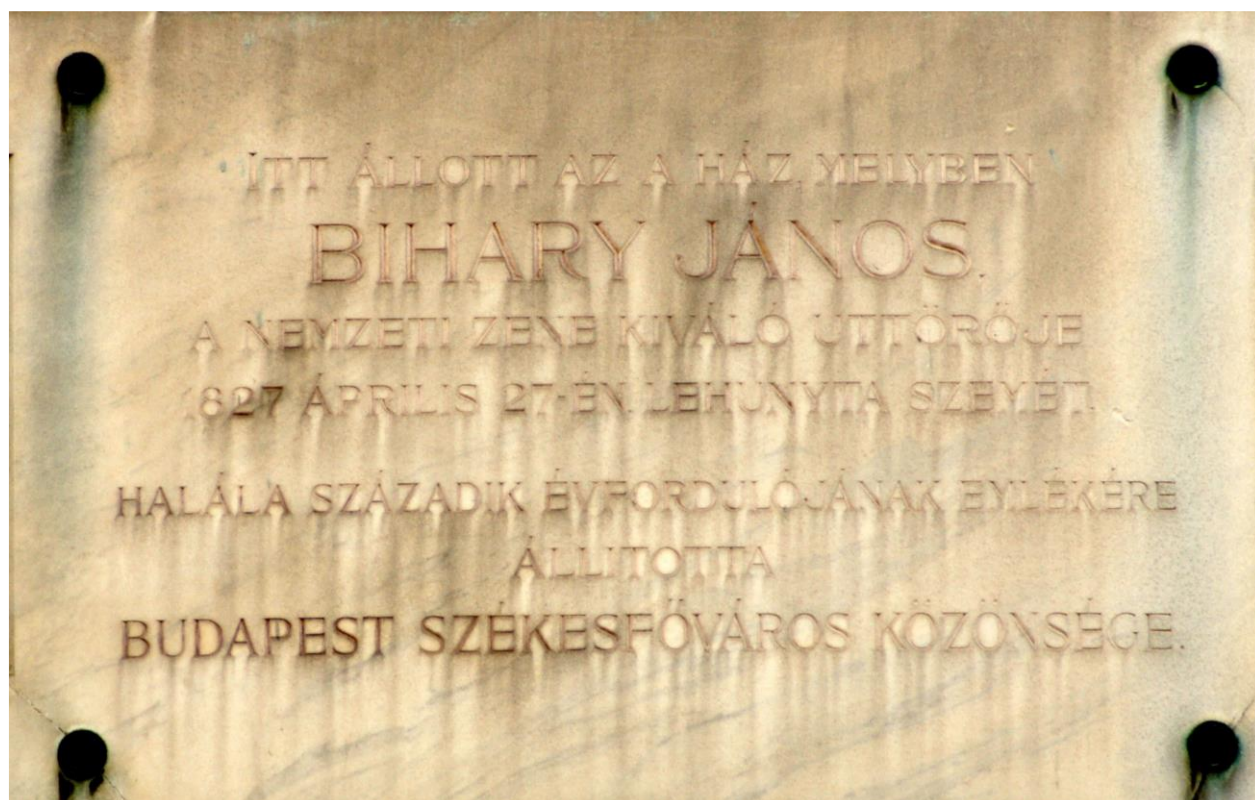
Monumento vař o romano holokausto

Budapest, IX. krujalo, Nehru-parto

Seripeski tabla vaš o Bihari János

Budapest, IX. kerület

Skulptura thaj seripeski tabla vaš o Radics Béla

Budapest, XIII. krujalo

Seripeski tabla vaš o Choli Daróczi József

Budapest, XV. kerüjalo

Seripeske thana ande Ratorigutni- Dunántúl regia

Seripe vaš le roma thaj bibolde, kon mule ando holokausto

Bük, Vas regia

A II. VILÁGHÁBORÚBAN
A HOLOKAUSZT ÁLDOZATÁVÁ VÁLT
ROMA ÉS ZSIDÓ ÁLDOZATOK
EMLÉKÉRE ÁLLÍTTATTA
BÜK VÁROS ROMA NEMZETISÉGI
ÖNKORMÁNYZATA.

Romano holokaust monumento

Galambok, Zala regia

Romano holokaust monumento

Nagykanizsa, Zala regia

Bogdán János Romani Minoritetako Komunitetako Kher

Nagykanizsa, Zala regia

Monumento vaš le romane bašavne ando Szany

Szany, Győr-Moson-Sopron regia

Romano holokaust monumento

Szombathely, Vas regia

Seripeske tabli vaš o holokaust

Torony, Vas regia

Monumento vař le roma, kon mule ando holokaust

Zalaegerszeg, Zala regia

Seripeske thana ande Centralno-Dunántúl regia

Seripeski tabla vaš o romano holokausto

Bakonytamási, Veszprém regia

Kerecsendi Kiss Márton seripesko kher

Bicske, Fejér regia

Romani Khangeri ande Csatka

Csatka, Komárom-Esztergom regia

Monumento vaš le romane bašavne ando Kapolcs

Kapolcs, Veszprém regia

Seripeski tabla vaš o Sallai Misi

Tapolca, Veszprém regia

Seripeski tabla vaš o Sallai Misi

Tapolca, Veszprém regia

Monumento vař le roma kon mule ando holokausto

Tapolca, Veszprém regia

Monumento vař le roma kon mule ando holokausto

Várpalota (Grábler-len), Veszprém regia

Seripeske thana ande Mesmerigutni-Dunántúl regia

Monumento vař le roma kon mule ando holokausto

Alsőszentmárton, Baranya regia

Monumento vaš le roma kon mule ando I. thaj II. lumako mudaripe

Babócsa, Somogy regia

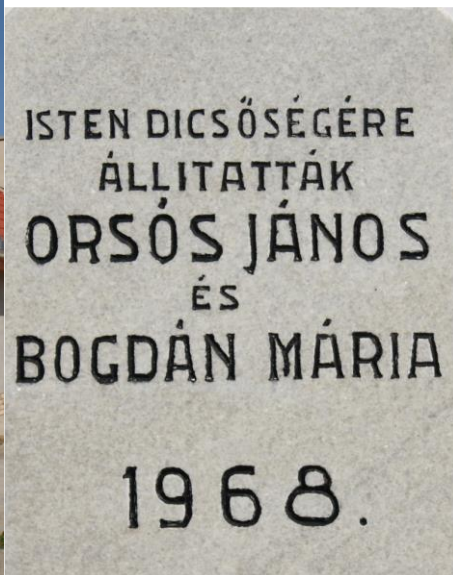

I. II. VILÁGHÁBORÚBAN
ELHUNYT CIGÁNYOK
EMLÉKÉRE
ÁLLÍTTATTA A BABÓCSAI
C. K. Ö.

Orsós-Bogdán trušul

Balatonszentgyörgy, Somogy regia

Seripesko kašt vaš le roma kon mule ande inundacia ando berš 1956

Báta, Tolna regia

Europa-zido

Cserdi, Baranya regia

Trajosko kašt

Gödre, Baranya regia

Monumento pala o xosipe le romane teleponge/mahalenge

Hetvehely, Baranya regia

Seripeski tabla vaš o romano holokausto

Istvándi, Somogy regia

Seripesko kašt vaš le roma, kon mule ando holokausto

Istvándi, Somogy regia

Seripeski tabla vaš o Rigó Jancsi

Kaposvár, Somogy regia

Monumento vaš le roma, kon mule ando holokausto thaj ande rasistikane mudaripe mamuj le roma

Komló, Baranya regia

A ROMA HOLOKAUSZT
ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE
KOMLÓ, 2018. AUGUSZTUS
BELSŐ TŰZ EGYESÜLET

A ROMAGYILKOSSÁGOK
ÁLDOZATAINAK
EMLÉKÉRE.
BELSŐ TŰZ EGYESÜLET
2019. FEBRUÁR

Seripesko kašt vaš le roma kas mudarde le šingale

Lengyel, Tolna regia

Seripeski tabla vaš o Gertner János

Mohács, Baranya regia

Seripeski tabla vaš o Peti Bogdán Péter

Mohács, Baranya regia

Seripeski tabla vaš o terno Peti Kovács István

Mohács, Baranya regia

Seripeski tabla vaš o romano holokausto

Ötvöskónyi, Somogy regia

Seripesko kašt vaš le lokalne pinžarde roma

Pálfa, Tolna regia

Monumento vař o romano holokausto

Pécs, Baranya regia

Seripesko kašt vaš o romano holokausto

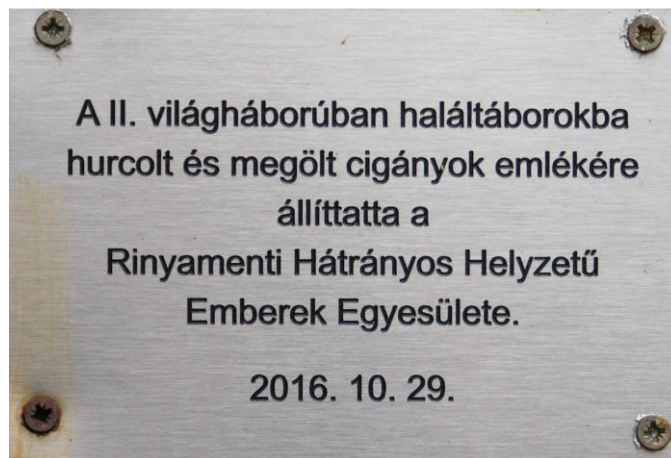
Rinyabesenyő, Somogy regia

EMLÉKTÁBLA
A ROMA HOLOKAUSZT-PORAJMOS-
ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE.
ÁLLÍTTATTA: RINYABESENYŐ ÖNKORMÁNYZAT
RINYABESENYŐ ROMA NEMZETISÉGI
ÖNKORMÁNYZAT
2018.09.28.

Seripesko kašt vaš o romano holokausto

Rinyaújlak, Somogy regia

Parko vaš e romani kultura thaj tradicia

Rinyaújlak, Somogy regia

Seripeski tabla vaš o romano holokausto

Segesd, Somogy regia

Monumento vaš le Beaša

Szedres, Tolna regia

Monumento vaš o romano holokausto

Szigetvár, Baranya regia

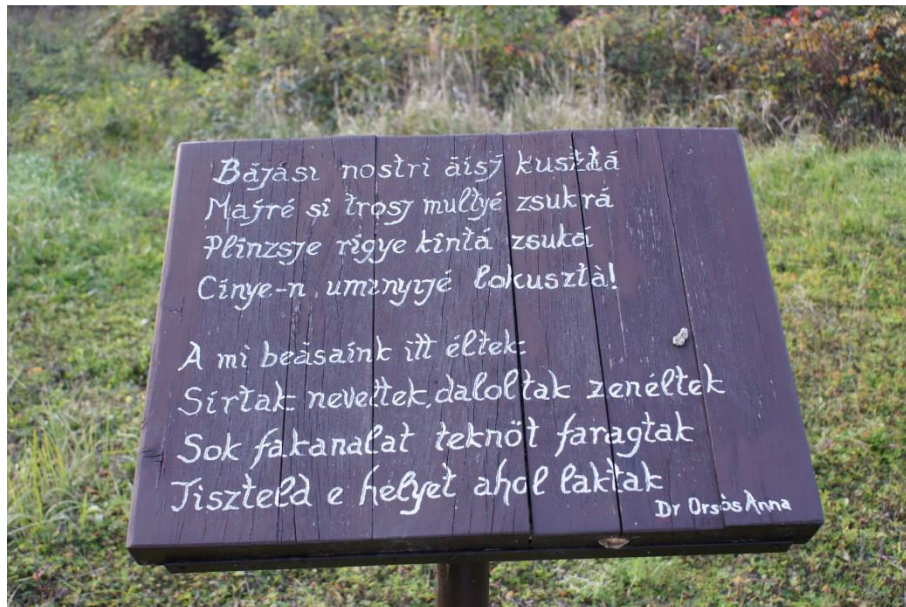
Monumento vaš le Beaša

Tengelic, Tolna regia

Seripeski tabla vaš le Beaša

Véménd, Baranya regia

Báyású nostri áisj kuszáá
Majré sí trosy mulyé zsukrá
Plinzsje rigye kintá zsukei
Cinye-n umnyjé lokusztlá!

A mi beásaink itt éltek:
Sírtak: nevettek, daloltak zenéltek
Sok fakanalet teknöt faragtak
Tiszteld e helyet ahol lakítak

Dr Orsós Anna

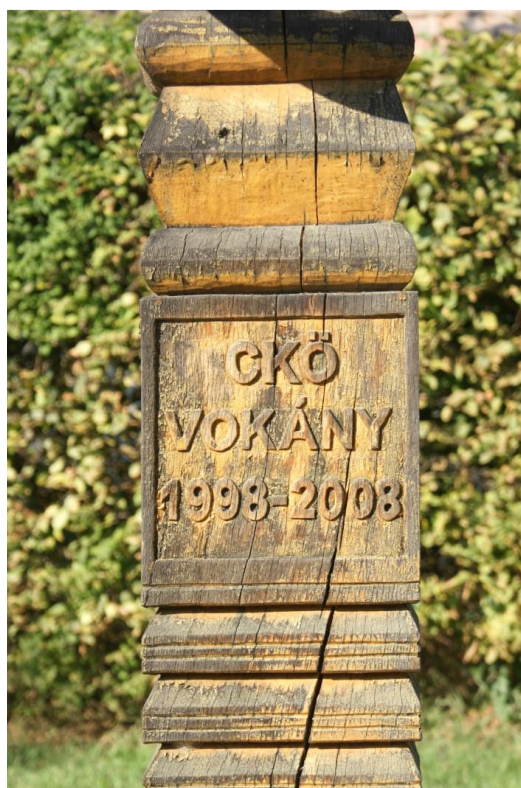
Seripesko kašt vaš le Beaša

Véménd, Baranya regia

Romano Seripesko kašt

Vokány, Baranya regia

Seripeske thana ande Centralno-Ungro regia

Seripeski tabla vaš le romane bašavne ando Abony thaj skulptura vaš o Bihari János

Abony, Pest regia

Nacionalitetenge trajoske kašta- seripesko parko

Csobánka, Pest regia

Trušul paša o drom

Monor, Pest regia

Seripesko kašt vaš o romano holokausto

Piliscsaba, Pest regia

Phurengo parko

Piliscsaba, Pest regia

Trušul paša o drom

Tura, Pest regia

ISTEN JÓSAGÁT MEGKÖSZÖNVE
ELETÜNKRE ÁLDÁST KÉRVE
ÁLLÍTTATTAK. 1998
A TURAI CIGÁNYLAKOSOK

AP. CSEL. 10:34,35
"PÉTER ÍGY KEZDTE BESZÉDÉT:
„VALÓBAN EL KELL ISMERNEM,
HOGYAZ ISTEN NEM TESZ A SZEMÉLYEK
KÖZT KÜLÖNBSEGET. MINDENKI KEDVES
ELŐTTE, AKI FELI, ÉS AZ IGAZSÁGHOZ
IGAZODIK. BÁRMELY NÉP FIA IS.”

Seripeske thana ande Vordorigutni-Ungro regia

Monumento vaš le romane bašavne ando Abaújszántó

Abaújszántó, Borsod-Abaúj-Zemplén regia

Seripeski tabla vaš o romano holokausto

Balassagyarmat, Nógrád regia

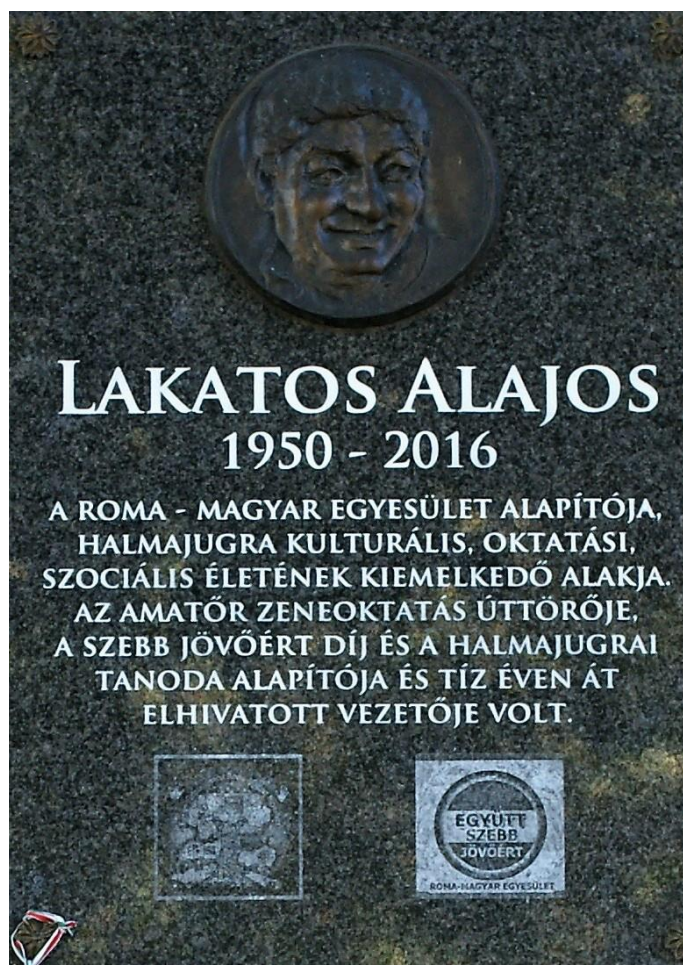
Seripeski tabla vaš o Baranyi Dezső „Rekett”

Balassagyarmat, Nógrád regia

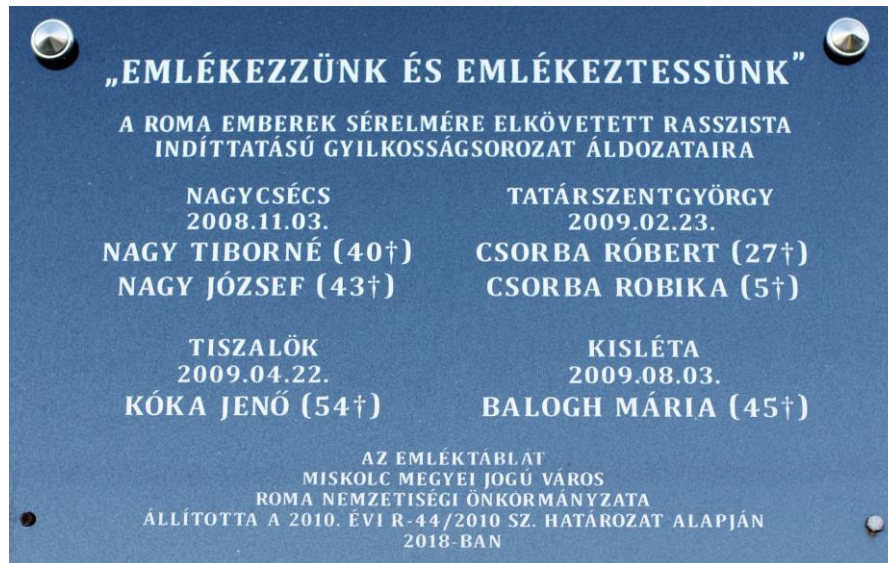
Seripeski tabla vaš o Lakatos Alajos

Halmajugra, Heves regia

Seripeski tabla vaš le roma, kon mule ande rasistikane mudaripe mamuj le roma

Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén regia

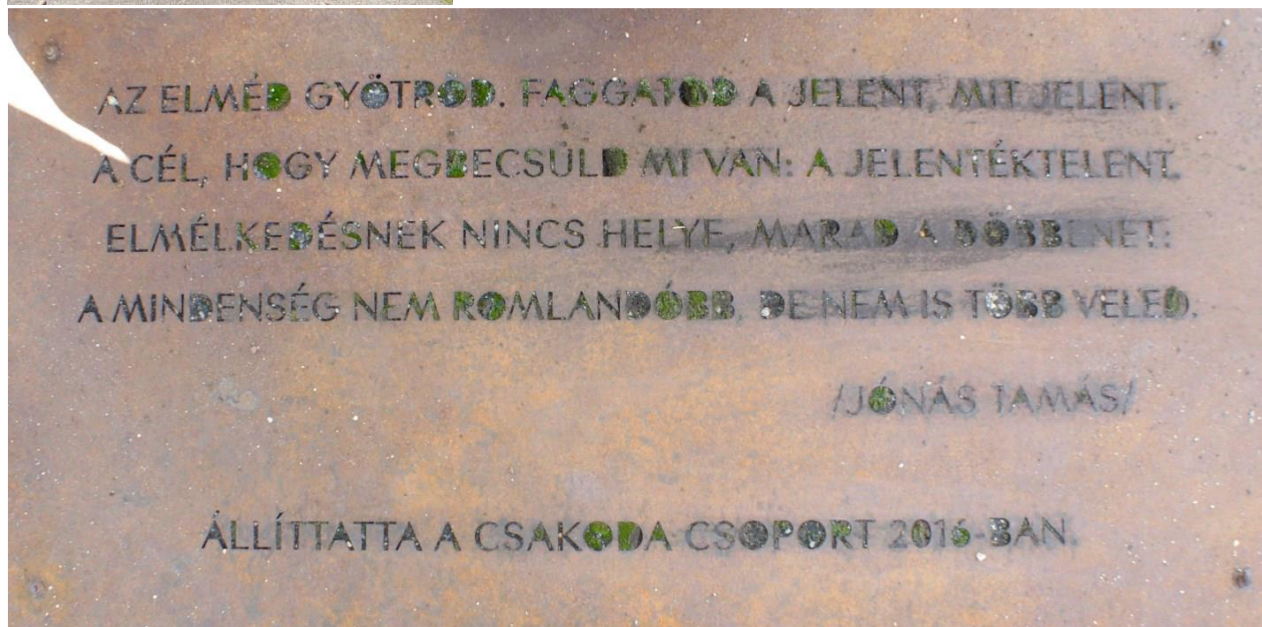
Seripeski tabla vaš le anglune roma kon mule ande rasistikane mudaripe mamuj le roma

Nagycsécs, Borsod-Abaúj-Zemplén regia

Poeziaki kvotacia katar o Jónás Tamás

Ózd, Borsod-Abaúj-Zemplén regia

Seripeski tabla vaš o Danyi Zoltán

Salgótarján, Nógrád regia

Skulptura vaš o Balázs János

Salgótarján, Nógrád regia

Seripeski tabla vaš o Szepesi József

Salgótarján, Nógrád regia

Seripeski tabla vaš e Oláh Jolán

Salgótarján, Nógrád regia

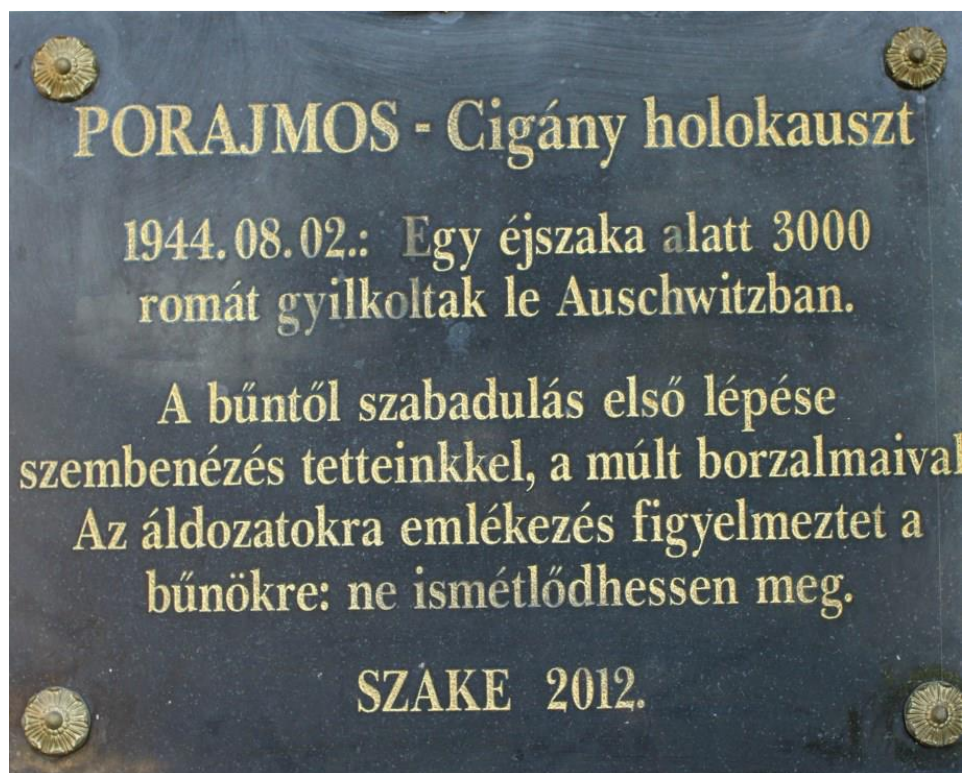
Seripeski tabla vaš o Gabora Károly

Salgótarján, Nógrád regia

Seripeski tabla vaš o romano holokausto

Szalonna, Borsod-Abaúj-Zemplén regia

Seripeski tabla vaš o romano holokausto

Váraszó, Borsod-Abaúj-Zemplén regia

Seripeske thana ande Vordorigutni-Alföld regia

Monumento vaš le romane bašavne ando Berekböszörmény

Berekböszörmény, Hajdú-Bihar regia

Romani Khangeri ando Hodász

Hodász, Szabolcs-Szatmár-Bereg regia

Romano Muzeo ando Hodász

Hodász, Szabolcs-Szatmár-Bereg regia

Az első Gör. Kat.
Cigánytemplom keresztje
ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTE
RÉTHÁTI KÁLMÁN,
NEJE ÉS CSALÁDJA
1988.

Seripesko than vaš le romane bašavne ando Jászfényszaru

Jászfényszaru, Jász-Nagykun-Szolnok regia

Seripeski tabla vaš o Sánta Ferenc

Jászberény, Jász-Nagykun-Szolnok regia

EBBEN AZ ÉPÜLETBEN
AZ EGYKORI LEHEL KÁVÉHÁZBAN
KEZDTE PÁLYAFUTÁSÁT 1935-BEN
SÁNTA FERENC
1919 – 2003
A MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ÉRDEMREND
TISZTIKERESZTJÉVEL KITÜNTETETT PRÍMÁS
JÁSZBERÉNY VÁROS DÍSZPOLGÁRA
JÁSZBERÉNY VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
2004

Seripesko than vař le roma kon mule ando holokausto

Jász Kisér, Jász-Nagykun-Szolnok regia

Seripeski tabla vaš o Burai Zoltán

Kisújszállás, Jász-Nagykun-Szolnok regia

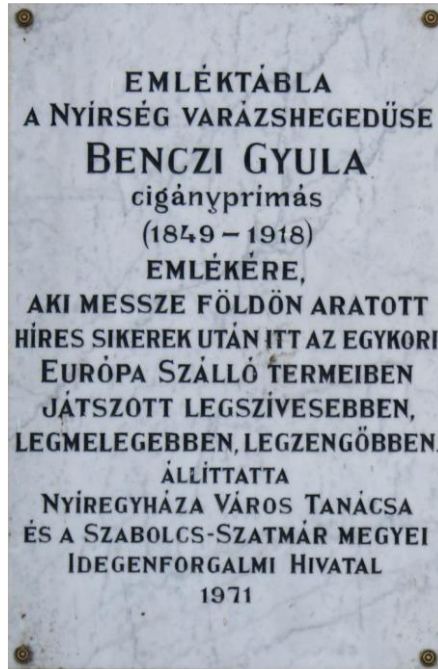
Kamadengi xaing

Nagyecsed, Szabolcs-Szatmár-Bereg regia

Seripeski tabla vaš o Benczi Gyula

Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg regia

Monumento vaš o romano holokausto

Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg regia

Seripesko kašt vaš o Dandos Gyula

Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg regia

Seripeski tabla vaš o Dandos Gyula

Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg regia

Seripeski tabla vaš o Kállai János

Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok regia

Seripeski tabla vaš o Lukács József

Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok regia

Seripeski tabla vaš o romano holokausto

Tiszapüspöki, Jász-Nagykun-Szolnok regia

Seripeske thana ande Mesmerigutni-Alföld regia

Seripeski tabla vaš e butji so vaš le romengo vazdipe kerde

Békés, Békés regia

Seripesko kašt vaš le roma kas mudarde le šingale

Doboz, Békés regia

Monumento vaš o Dankó Pista

Csengőd, Bács-Kiskun regia

Seripeski tabla vař o romano holokausto

Doboz, Békés regia

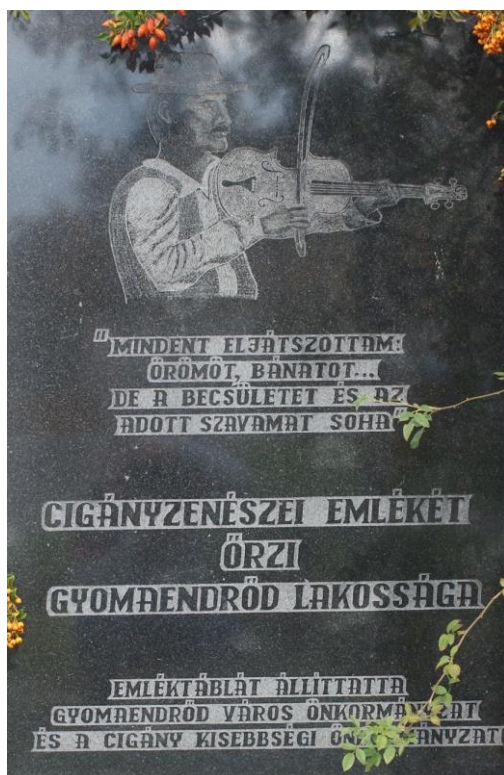
Sunto Maria seripesko parko

Gádoros, Békés regia

Monumento vaš le romane bašavne

Gyomaendrőd, Békés regia

Skulptura vaš o Czutor Béla

Hódmezővásárhely, Csongrád-Csanád regia

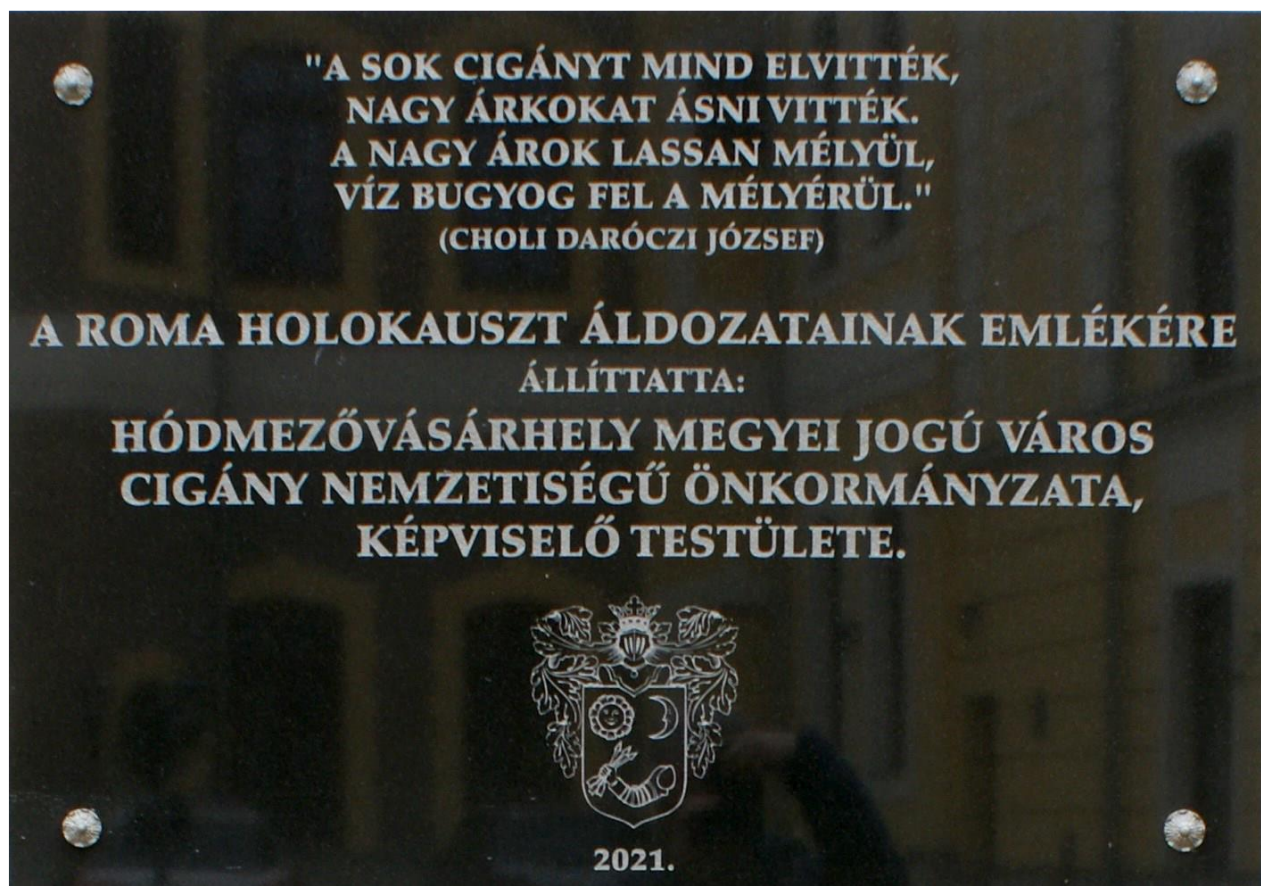
Skulptura vaš o „Béla Cigány”, Czutor Béla

Hódmezővásárhely, Csongrád-Csanád regia

Seripeski tabla vaš le roma, kon mule ando romengo holokausto

Hódmezővásárhely, Csongrád-Csanád regia

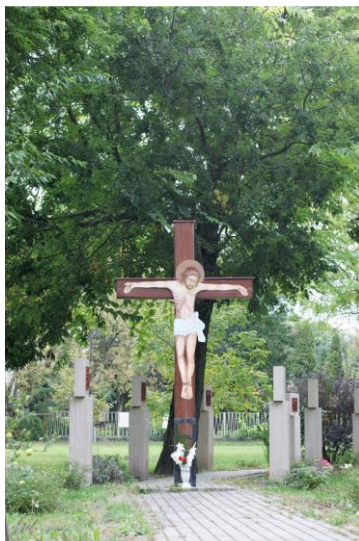
Monumento thaj seripeski tabla vař o romano holokausto

Kalocsa, Bács-Kiskun regia

Romano trušul

Kecskemét, Bács-Kiskun regia

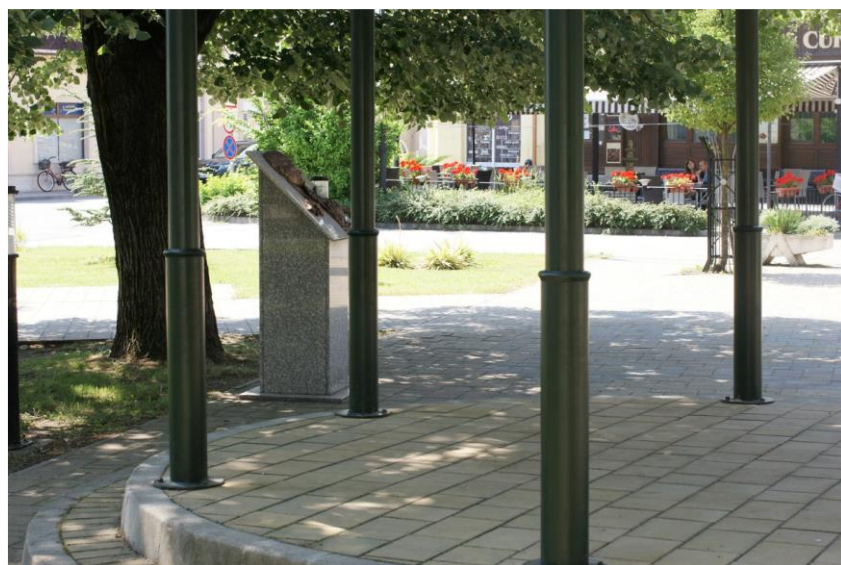
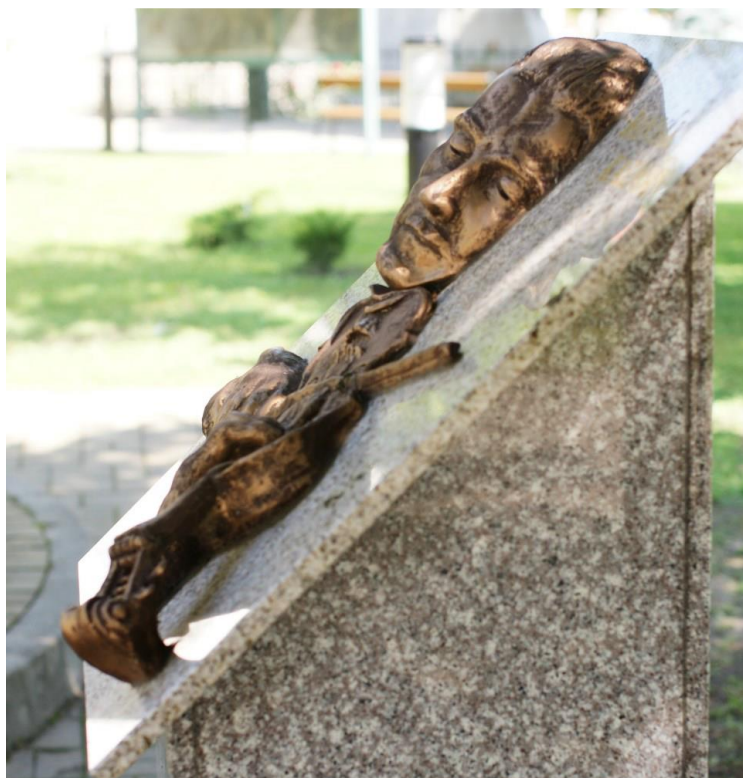
Sunto Maria skulptura

Kevermes, Békés regia

Monumento vaš o Banyák Kálmán

Kunszentmiklós, Bács-Kiskun regia

Skulptura vaš o Fátyol Misi

Makó, Csongrád-Csanád regia

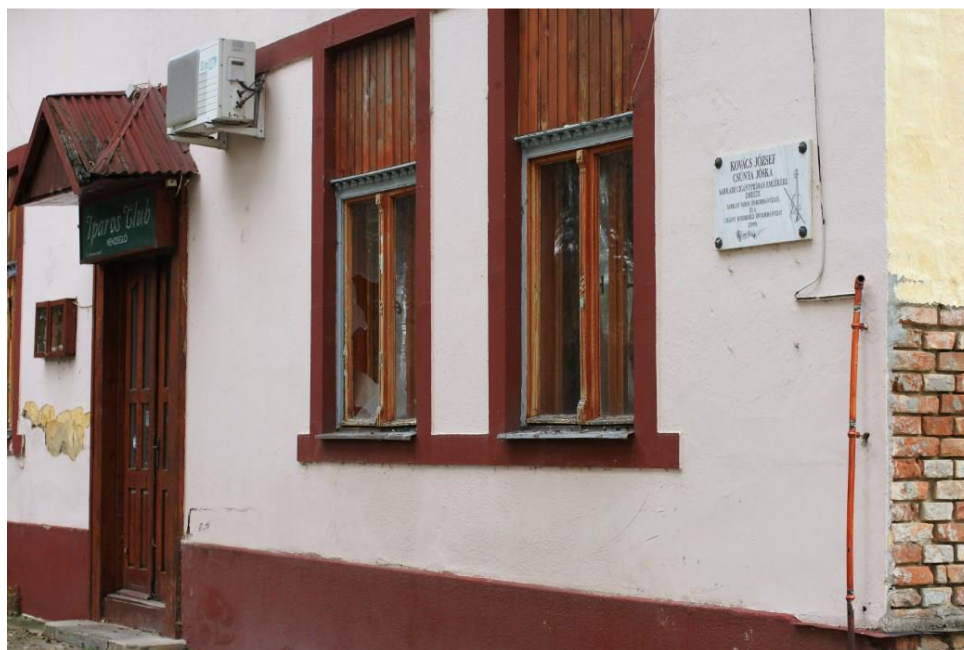
Seripeski tabla vaš o Fátyol Mihály

Makó, Csongrád-Csanád regia

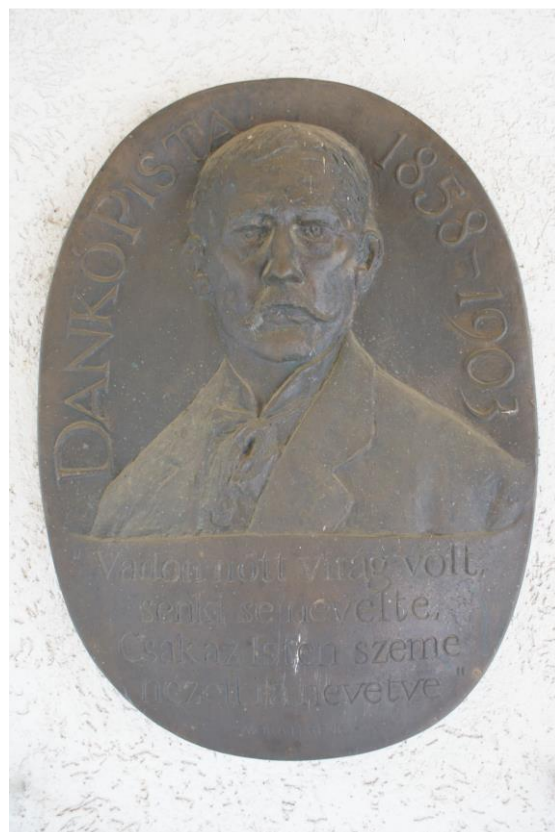
Seripeski tabla vař o Kovács József

Sarkad, Békés regia

Skulptura vaš o Dankó Pista

Szatymaz, Csongrád-Csanád regia

Skulptura vaš o Dankó Pista

Szeged, Csongrád-Csanád regia

Skulptura vaš o Dankó Pista

Szeged, Csongrád-Csanád regia

Skulptura vaš o Dankó Pista

Szeged (Kiskundorozsma), Csongrád-Csanád regia

Seripeski tabla vaš o romano holokausto

Szeged, Csongrád-Csanád regia

Seripesko kaš vaš o Nagyidai Sztojka Fardi

Uszód, Bács-Kiskun regia

